

Verkiezingsprogramma 2018-2022

De kracht van samen

ChristenUnie

⊕ Geef geloof een stem

Woord vooraf

Hoe kijkt de ChristenUnie Noardeast-Fryslân naar de toekomst van de nieuwe gemeente Noardeast-Fryslân? In dit verkiezingsprogramma delen we dit graag met u. We zijn daarbij hoopvol en tegelijk ook realistisch.

Hoopvol, door alle mooie en goede dingen die wij zien ontstaan in onze buurten, dorpen, wijken, verenigingen, scholen, kerken en bedrijven. Ontwikkelingen die ons hoop geven. Ontwikkelingen die ruimte moeten krijgen. Noardeast-Fryslân heeft een bescheiden overheid nodig, die ruimte biedt aan inwoners om onze lokale gemeenschappen te laten bloeien.

Hoopvol, maar ook realistisch.

Realistisch, omdat verbetering van zaken niet vanzelf tot stand komt. Mensen krijgen soms kracht buiten zichzelf uit te stijgen, maar kunnen tegelijkertijd soms onverwacht geestelijk of lichamelijk kwetsbaar zijn.

Ook in onze lokale gemeenschappen dreigen soms mensen buiten de boot te vallen. In ons streven naar een prettig leven, is het van belang naar anderen te blijven omzien. De overheid biedt hierbij een vangnet in contact met de eigen omgeving. Hierbij is er naast ruimte om te bloeien ook **bescherming** nodig. Bescherming van wat kwetsbaar is. Ook voor onze leefomgeving!

De ChristenUnie zoekt in Noardeast-Fryslân naar een balans tussen **ruimte geven** aan positieve ontwikkelingen en **bescherming van** wat kwetsbaar is. In dit programma vertellen we u waar we ruimte aan willen geven, en wat we willen beschermen.

Binnen de nieuwe gemeente Noardeast-Fryslân zoeken we in geloof **de kracht van samen** in het leggen van nieuwe verbindingen tussen onze lokale gemeenschappen.

Breng op 21 november 2018 uw/jouw stem uit op de kieslijst van de ChristenUnie Noardeast-Fryslân in geloof voor de kracht van samen!

Lokale kieslijst & bestuur ChristenUnie Noardeast-Fryslân

ChristenUnie vóór Noardeast-Fryslân, vastgesteld op 17 juli 2018

Inhoudsopgave

Woord vooraf	1
1. Inleiding	5
1.1 De kracht van mensen samen	5
1.2 Uitgangspunten voor samen	5
1.3 Geen beloften, maar ambities	5
1.4 van Dongeradeel, Ferwerderadiel en Kollumerland c.a. (2018)	6
1.5 naar Noardeast-Fryslân (2019)	6
2. Lokaal samen met de gemeente Noardeast-Fryslân	7
2.1 Samen verantwoordelijk	7
2.2 Samen voor alle kernen, wijken en het platteland	8
2.3 Samen voor een veilige samenleving	9
2.4 Samen voor een gezonde financiële koers en daadkrachtige organisatie	11
2.5 Samen voor schone energie en besparing	12
2.6 Samen voor hergebruik materialen en een schone gemeente	14
2.7 Samen voor een toekomstbestendig waterbeheer	14
3. Samen in de omgeving wonen, werken en recreëren	15
3.1 Samen voor een prettige woon- en leefomgeving	15
3.2 Samen met lokale ondernemers voor werk	16
3.3 Samen voor werken met een duurzame agrarische sector	19
3.4 Samen voor gastvrij met versterking toerisme en recreatie	20
3.5 Samen voor de waarde van cultuurhistorisch erfgoed	21
3.6 Samen genieten van natuur, landschap en biodiversiteit	22
3.7 Samen voor verkeersveilige fiets-, wandel- en autoverbindingen	22
3.8 Parkeergelegenheid winkelkernen	24
3.9 Samen met het openbaar vervoer	24
4. Toekomst voor onze kinderen en jongeren	25
4.1 Samen investeren in gezinnen	25
4.2 Samen voor jeugd die extra zorg nodig heeft en een veilige omgeving	26
4.3 Samen voor onderwijs & ontwikkeling	27
4.4 Samen genieten van sport, cultuur en kunst	28
5. Iedereen telt mee	31
5.1 Samen zorgen voor elkaar	31
5.2 Samen tegen armoede	32
5.3 Mantelzorg	33

5.4 Samen voor senioren	34
5.5 Samen voor mensen met een beperking	35
5.6 Samen voor de vrijwilligers	36
5.7 Samen voor vluchtelingen met een verblijfsvergunning	36

1. Inleiding

1.1 De kracht van mensen samen

Dit verkiezingsprogramma gaat niet in de eerste plaats over politieke onderwerpen. Het gaat om mensen. De ChristenUnie Noardeast-Fryslân is een partij van christenen voor alle mensen. Wat kan de lokale ChristenUnie Noardeast-Fryslân voor u betekenen? Dat is de manier waarop wij naar politiek kijken. Inleven en luisteren. En pas dan beslissingen nemen. Dat is onze manier van doen. Daarin volgen we het voorbeeld van Jezus uit de bijbel. Hij was er voor de mensen om hem heen. Zonder onderscheid. Hij gaf compassie handen en voeten. In zijn spoor willen wij er zijn voor de mensen om ons heen.

De samenleving is sterk als we dingen samen doen. Wij geloven in de kracht van verbinding. Samenwerken is waardevol, want dan komen mensen tot bloei. Niet alleen verantwoordelijkheid voelen voor jezelf, maar ook voor anderen en voor je omgeving. Bij de inrichting van de samenleving willen wij niet beginnen bij regels. Wij starten bij mensen en hun mogelijkheden. Zij bepalen de kracht van de samenleving. In verbinding met elkaar. Dat is een Bijbels principe. Dat biedt hoop voor de toekomst van de nieuwe gemeente Noardeast-Fryslân waar de krachten van Ferwerderadiel, Kollumerland c.a. en Dongeradeel worden gebundeld.

1.2 Uitgangspunten voor samen

De volgende uitgangspunten voor de kracht van samen geven ons houvast en richting bij de keuzes die wij maken.

a. Lokaal samen met de gemeente Noardeast-Fryslân

Het is de komende tijd van belang om vanuit onze lokale gemeenschappen de verbinding te zoeken met de gemeente. Omgekeerd zullen vanuit de nieuwe gemeente Noardeast-Fryslân verbindingen lokaal opnieuw gelegd moeten worden. Op die manier zal er in de visie van de ChristenUnie een krachtige en vruchtbare samenwerking kunnen ontstaan met perspectief voor de toekomst.

b. Samen wonen, werken en recreëren. Wij willen tegenstellingen in de samenleving overbruggen en benadrukken wat ons verbindt. Een belangrijk thema is burgerschap, verantwoordelijkheid nemen voor elkaar. Wij streven naar verbinding tussen mensen door elkaar te respecteren en samen te werken, wonen en recreëren.

c. Samen voor de toekomst van onze kinderen. Vertrouwen in de toekomst vraagt om een overtuigende keuze voor de nieuwe generatie. Een gezonde en groene economie is belangrijk. Wij willen dat de schepping wordt beheerd en behouden voor volgende generaties.

d. Samen voor iedereen telt mee. Wij kiezen voor een samenleving waarin iedereen meetelt. Meetellen betekent in onze ogen ook meedoen. De ChristenUnie staat voor een samenleving waaraan iedereen een bijdrage levert, betaald of onbetaald, jong of oud.

1.3 Geen beloften, maar ambities

In dit verkiezingsprogramma staan onze ambities. Dat zijn geen verkiezingsbeloften. Wij doen ons uiterste best om deze ambities te realiseren, maar wij kunnen niets beloven. De meerderheid van de gemeenteraad moet onze ambities ondersteunen. Daarom is er altijd samenwerking met andere partijen nodig. Wij knokken voor onze ambities en willen andere partijen enthousiast maken voor onze plannen.

1.4 van Dongeradeel, Ferwerderadiel en Kollumerland c.a. (2018)

In de oude gemeenten Dongeradeel, Ferwerderadiel en Kollumerland c.a. gaat en ging veel goed. Inwoners en bezoekers genieten van de voorzieningen en de omgeving. De regionale economie trekt aan ook al merkt niet iedereen dat in de portemonnee. Ook het aantal banen trekt aan. Vrijwilligers lijken zich bijna onvermoeibaar in te willen blijven zetten om verenigingen en evenementen draaiende te houden. Tegelijk zijn er zorgen. Het vinden van vrijwilligers in besturen van sportverenigingen, dorpsbelangen, dorpshuizen, scholen en ook kerken lijkt steeds moeizamer te worden.

Gevoelens van onveiligheid steken lokaal de kop op door o.a. inbraken.

Delen van onze gemeente hebben te maken met een wijzigende samenstelling van de bevolking. Eenzaamheid wordt in lokale gemeenschappen steeds meer herkend als vraagstuk.

Omzien naar elkaar is in een tijdperk van sociale media soms iets wat we ons als samenleving opnieuw aan moeten leren. In onze samenleving zijn normen en waarden niet vanzelfsprekend meer. De manier waarop we met elkaar de samenleving vorm geven, staat meer ter discussie dan ooit.

1.5 naar Noardeast-Fryslân (2019)

De nieuwe gemeente Noardeast-Fryslân staat in de komende jaren samen met inwoners en bedrijven en samenwerkingspartners voor forse uitdagingen in de regio. Een nieuw gemeentebestuur staat vanaf 1 januari 2019 voor de taak verschillen binnen en tussen partijen en lokale gemeenschappen te overbruggen. De ChristenUnie Noardeast-Fryslân wil in geloof bouwen aan het samen uitzetten van een breed gedragen koers op weg naar een duurzame toekomst.

Als inwoners leven we in een prachtige uitgestrekte gemeente met gevarieerde landschappen, karakteristieke kleinere en grotere dorpen en een fraaie regiostad. Ons landschap, ecologische waarden en ook natuurgebieden als bijvoorbeeld de Waddenzee zijn kwetsbaar. Het is en blijft in de visie van de ChristenUnie Noardeast-Fryslân een uitdaging die kwaliteiten te bewaren en te versterken. Samen kunnen we de krachten bundelen.

Om een duurzame toekomst dichterbij te brengen is het van belang voortdurend ons zelf de vraag stellen of we samen dingen anders en beter/slimmer kunnen doen. Zo is en blijft het stimuleren van een lokale aanpak van inzet van vrijwilligers voor de aanpak van zwerfafval noodzakelijk om woonomgeving en landschap/natuur aantrekkelijk te houden. Aanpak van vervuiling begint bij ons zelf en in onze eigen buurt. Alleen als we samen de komende jaren de schouders er onder zetten en daarbij juiste keuzes weten maken kunnen we belangrijke stappen zetten naar een meer duurzame samenleving in een prachtig gebied.

ChristenUnie Noardeast-Fryslân wil geen samenleving waarin ons verteld wordt wat we moeten denken en doen, maar vrijheid om verantwoordelijkheid te nemen en elkaar aanspreken op zaken die beter kunnen. Daar past een bescheiden rolopvatting van de gemeente bij die ruimte biedt aan inwoners die maatschappelijk initiatief tonen. We willen een wereld waarin omzien naar elkaar opnieuw waardering krijgt. Een gemeente en regio Noardeast-Fryslân waar het goed wonen en werken is, ook voor onze kinderen!

2. Lokaal samen met de gemeente Noardeast-Fryslân

Het gaat om mensen. De samenleving staat centraal. De gemeente is een instrument om de inwoners te beschermen, op te komen voor hen die steun nodig hebben en de kracht van de samenleving te versterken. Niet meer en niet minder. De gemeente stimuleert inwoners om verantwoordelijkheid te nemen. En als het nodig is geeft de gemeente inwoners een steuntje in de rug. Dat is vaak maatwerk. De één heeft die ondersteuning meer nodig dan de ander. Mensen zoveel als mogelijk hun verantwoordelijkheid laten nemen. Niet alleen voor hun eigen doen en laten, maar ook in verbinding met diezelfde gemeente en met andere mensen. Dat is de visie van de ChristenUnie.

Onze toekomst en die van onze kinderen en jongeren heeft alles te maken met Gods schepping. Welke wereld laten wij na? Wij wonen in een prachtige omgeving. Samen kunnen we ons met de nieuwe gemeente inzetten de schepping zo goed mogelijk door te geven aan volgende generaties.

Het is daarom van belang dat we ons samen inzetten voor veiligheid, schone energie en energiebesparing, hergebruik van materialen en een lange termijn waterbeheer.

2.1 Samen verantwoordelijk

De gemeente geeft mensen de ruimte en geeft lokaal initiatief vertrouwen. Niet meer regels te stellen dan nodig en burgers en bedrijven waar dat kan meer verantwoordelijkheid te geven.

Ambities:

- 1) De gemeente biedt volop ruimte aan inwoners die verantwoordelijkheden op zich nemen.
- 2) Dorps- en wijkcoöperaties kunnen in de visie van de ChristenUnie zich ontwikkelen tot nieuwe bindende factoren in de samenleving welke inkomsten kunnen genereren uit bijvoorbeeld energie en er zo aan bijdragen dat lokaal belangrijke voorzieningen kunnen blijven bestaan. De gemeente zal dit moeten faciliteren. Het mag niet het doel zijn van de gemeente daarmee te willen bezuinigen op de publieke ruimte, maar het doel moet zijn inwoners zelf de verantwoordelijkheid te gunnen om het eigen voorzieningenniveau en het eigen dorp voor de lange termijn te versterken.
- 3) Er komt een initiatievenfonds voor burgerinitiatieven met heldere criteria. Burgers kunnen een aanvraag doen om daarmee een initiatief te financieren. Indieners van burgerinitiatieven worden niet van het kastje naar de muur gestuurd. De gemeente heeft voor hen een duidelijk aanspreekpunt en een eenvoudige procedure.
- 4) Vernieuwing van de democratie als actiepunt om burgers in een grotere gemeente meer contact en daarmee invloed te laten geven op de lokale politiek, zodat de kloof tussen politiek en samenleving wordt verkleind.
- 5) Burgers worden niet alleen met verkiezingen, maar bij belangrijke onderwerpen vroegtijdig betrokken bij gemeentelijke politiek, bijvoorbeeld bij belangrijke beleidskeuzes en/of ingrijpende ontwikkelingen. Bij beleidsstukken wordt duidelijk aangegeven wat de betrokkenheid van burgers is bij het betreffende beleidsstuk (participatieladder).
- 6) Actief vorm en inhoud geven aan burgerparticipatie als kernonderdeel van een democratische vernieuwingsproces voorafgaand aan de besluitvorming in de gemeenteraad. Hierbij zet de ChristenUnie er op in ruimte te bieden aan een rondetafelgesprek met betrokken burgers en raadsleden/raadsfracties om tijdig van gedachten te wisselen over te maken beleidskeuzes. Een zorgvuldig voortraject!
- 7) Als onderdeel van een zorgvuldig voortraject kan vroegtijdig een keuze worden gemaakt een enquête te laten uitvoeren om doelgroepen of inwoners in het voortraject bij specifieke vraagstukken te betrekken.
- 8) Ook de raad kan het initiatief nemen een enquête te laten uitvoeren. Geen raadgevende referenda maar wel vroegtijdig open en eerlijk burgers betrekken bij beleidskeuzes en/of grote ontwikkelingen, omdat processen in de voorbereiding naar de raad zorgvuldig afgewogen moeten worden. Heldere procesafspraken bij burgerparticipatie.

- 9) Het college van burgemeester en wethouders faciliteert initiatieven vanuit de gemeenteraad via de griffie.
- 10) De klachtafhandeling en toetsing van klanttevredenheid wordt binnen de gemeente onafhankelijk geregeld. Terechte klachten moeten daadwerkelijk leiden tot verbetering van de uitvoeringspraktijk. De gemeente ziet klachten als een kans om de dienstverlening te verbeteren.
- 11) Er komt een plek om complimenten, klachten of vragen over het sociaal domein te droppen. Dat kan bijvoorbeeld door een knop op de website 'meldpunt sociaal'. Wie het niet eens is met de uitkomst van de klachtafhandeling door de gemeente kan zijn klacht voorleggen aan een gemeentelijke klachtenregisseur.
- 12) Een denkbare keuze voor schaalvergroting met buurgemeente Dantumadiel wordt gemaakt op basis van inhoud, kwaliteit, draagvlak en herkenbaarheid.
- 13) Initiatieven stimuleren welke kaderstelling en controle van de raad rondom samenwerkingsverbanden versterken. De raad maakt duidelijke afspraken over hoe gemeenschappelijke regelingen met andere gemeenten/overheden vanuit de raad worden gevoed en gecontroleerd.
- 14) Strategische regionale samenwerking in de regio met naast strategisch partner Dantumadiel ook Tytsjerksteradiel en Achtkarspelen en de eilanden Schiermonnikoog en Ameland is van vitaal belang voor versterking van de kwetsbare sociaal economische structuur binnen de regio Noord-Nederland.
- 15) Krachtige voorzetting van de steeds te vernieuwen regionale samenwerking is noodzakelijk om aansluiting te houden op andere (sterkere) regio's en te voorkomen dat onze regio in ontwikkeling achterop raakt.
- 16) Binnen de Lauwerszeeregio wordt ook de samenwerking met de overheden aan de Groningse kant van het Lauwersmeer de komende periode opnieuw vorm en inhoud gegeven:
- a. Samen bouwen aan het verder versterken van de gezamenlijke zeehavens in Lauwersoog voor visserij, recreatie, werkgelegenheid en leefbaarheid.
 - b. Recreatieve ontwikkelingen in samenwerking met o.a. beide provincies binnen de samenwerkingskoepel Nationaal Park Lauwersmeer met elkaar verbinden.
- 17) De gemeente benut de advies- en inspraakmogelijkheden van een gehandicaptenplatform, een Adviesraad Maatschappelijke Ondersteuning, een (mogelijke) jongerenraad.
- 18) De gemeente is ook digitaal goed en veilig bereikbaar met gemakkelijk te vinden producten en diensten. Voor schriftelijke communicatie met de inwoners gebruikt de gemeente eenvoudig Nederlands: taalniveau B1.
- 19) De bereikbaarheid en dienstverlening van de gemeente heeft prioriteit. Daartoe worden ook de dienstverlening/loketfunctie naast Dokkum/Damwoude ook in Kollum en Ferwert modern en flexibel vorm en inhoud gegeven, zodat ook de minder mobiele burger de gemeente weet te bereiken. De ambtenaar zoekt waar nodig de minder mobiele burger op.
- 20) Te streven naar een coalitieakkoord op hoofdlijnen zodat er voor alle partijen ruimte is voor invloed op beleid.

2.2 Samen voor alle kernen, wijken en het platteland

De ChristenUnie waardeert **dorpen** ('kernen') en **wijken** als lokale gemeenschap en hecht aan het eigene en de vitaliteit van de lokale gemeenschap. De gemeente moet alle mogelijkheden benutten om bewoners van dorpen te betrekken bij zaken die hen raken. Alle dorpen van het huidige **Ferwerderadiel, Kollumerland c.a. en Dongeradeel** zullen opnieuw een prominente plaats in de nieuwe gemeente moeten krijgen en daartoe zal de gemeente alle nodige middelen moeten inzetten.

Voor een betrokken kernenbeleid kiest de ChristenUnie voor het inzetten van **dorp- en wijkambassadeurs**. Dit zijn mensen die met beide benen in de samenleving staan en een makkelijke toegang hebben tot ambtenaren, raadsleden en wethouders.

De ChristenUnie stimuleert buurt-, wijk- en **dorpscoöperaties**. Wij geloven dat de wijken en dorpen vaak goed in staat zijn om zelf keuzes te maken. Om die reden willen we hen meer verantwoordelijkheid en **keuzevrijheid** geven. Dorpen en wijken krijgen daarom een **eigen budget** om voorzieningen te realiseren of te onderhouden. Ze moeten dan wel aangeven hoe ze samen met de inwoners hierover beslissingen willen nemen. Hetzelfde geldt bijvoorbeeld voor moderne kleinschalige **windturbines**: als een dorpscoöperatie dat wil, dan voegt de gemeentelijke overheid zich hier in. We realiseren ons dat er dus onderscheid tussen dorpen en wijken kan ontstaan.

Ambities:

21) Dorpen en wijken krijgen meer ruimte om eigen keuzes te maken. Dorpen en wijken krijgen een eigen budget voor het in stand houden van voorzieningen.

22) Lokale initiatieven voor dorps- en wijkcoöperaties worden gestimuleerd en ondersteund, waarmee de leefbaarheid zoals bijvoorbeeld dorpshuizen voor de toekomst nieuw perspectief krijgen. Lokale initiatieven vanuit de gemeente ondersteunen/faciliteren, waar mogelijk met budget of financiële fondsen.

23) Grotere en kleinere kernen moeten vitaal blijven. Aan dorpsverenigingen kan worden gevraagd dorpsambassadeur(s) aan te wijzen, zodat op die manier een effectieve coördinatie met gebiedsregisseur en programmawethouder vorm kan krijgen.

24) In overleg met dorpsverenigingen en wijkraden is een experiment mogelijk met gebiedsbudget. Daarbij kunnen in samenspraak met een bevoegd gebiedsregisseur vanuit de gemeente keuzes worden gemaakt voor een effectieve lokale inzet van middelen.

25) Duidelijke contactlijnen met de dorps-, wijkverenigingen en dorpenfederatie(s) zijn van belang voor het voeren van een adequaat kernenbeleid. De kernen en wijken krijgen een vast aanspreekpunt binnen de gemeente. Dat is een ambtenaar die optreedt als gebiedsregisseur en integraal bevoegdheden heeft. Er worden ook gebiedswethouders benoemd, die integraal zaken kunnen aanpakken ook al raakt het andere portefeuilles. Zo kan er meer integraal gewerkt gaan worden.

26) Ook voor kleinere kernen wil de ChristenUnie voorzieningen samen met de dorpen zoveel mogelijk behouden met een maximale inzet voor behoud van scholen, middenstand, zwembaden, MFC's en andere sociale voorzieningen in de lokale gemeenschappen:

a. Voorzieningen tussen dorpen meer te gaan combineren als dat voor het behoud van het lokale voorzieningenniveau noodzakelijk is. Hierbij is draagvlak vanuit de betrokken dorpen zelf van groot belang.

b. Overal in het land worden innovatieve oplossingen bedacht om de leefbaarheid in kleinere kernen te waarborgen. De gemeente staat actief met de dorpsverenigingen in verbinding om kansen voor innovatieve oplossingen aan te dragen en lokaal te benutten.

27) Dorpshuizen, publieke sportaccommodaties en gebouwen van dorpsmuziekverenigingen zijn vrijgesteld van onroerende zaakbelasting (OZB).

28) Er komt/blijft een evenementensubsidie voor evenementen die het algemeen belang dienen, zoals de oud- en nieuwfeesten. Laatstgenoemde vanuit het dorp georganiseerde feesten zijn van belang om vernielingen aan openbare infrastructuur te voorkomen.

2.3 Samen voor een veilige samenleving

De overheid heeft de plicht om inwoners te beschermen en criminaliteit te bestrijden. Ook brandveiligheid is een kerntaak van de gemeente binnen een regionale samenwerking. Voor effectieve brandbestrijding dient de brandweer overal over voldoende aanbod van bluswater te beschikken.

Elk dorp of wijk heeft voor een veilige samenleving een eigen aanpak met maatwerk nodig en inwoners moeten hierbij een klankbord zijn. Samen met gemeente en politie en gemeente kunnen burgers, winkeliers, scholen en woningcorporaties bijdragen aan een veilige omgeving. Daarbij krijgen jongeren de kans veilig naar school te gaan en de ruimte om te spelen. Ouderen moeten zonder zorgen over straat kunnen, actief zijn en nog voluit van het leven genieten. Iedereen behoort door om te zien naar elkaar veilig te kunnen wonen, werken en winkelen.

Ambities:

29) De gemeente heeft aandacht voor slachtoffers en hun omgeving en stimuleert een effectieve, op herstel gerichte, aanpak van daders.

30) Stimuleren dat inwoners gemakkelijk melding kunnen maken van overlast en van crimineel gedrag, waarbij de politie contact legt met de melder over de resultaten. De mogelijkheid van het anoniem aangifte doen, biedt burgers in sommige gevallen veiligheid, maar is nog onvoldoende bekend. De burgemeester zorgt voor lage drempels voor het doen van (anoniem) aangifte. Gemeente en politie geven continu voorlichting over deze mogelijkheid.

31) Burgers worden, als oren en ogen van de politie, actief betrokken bij de veiligheid op straat, in de wijk en in huis. Alle mogelijkheden voor het betrekken van de burger worden benut door effectieve inzet van Burgernet en van internet, zoals Whatsappgroepen in het dorp. De ChristenUnie hecht aan de rol van de wijkagent als aanspreekpunt voor burgers in de wijk en zijn coördinerende taak naar andere agenten en de gemeente toe om problemen in de wijk concreet aan te pakken. en voor goede terugkoppeling door politie.

32) Onvoldoende bluswatervoorzieningen in dorpen als Kollumerzwaag en Veenklooster en plaatselijk ook op plekken in het buitengebied zorgen er voor dat bij grote branden de brand niet vlot kan worden opgeschaald voor een effectieve blusaanpak. Daarbij is lokaal onvoldoende oppervlaktewater beschikbaar. In regionale samenwerking met de veiligheidsregio zet de gemeente bestuurlijk in op het zo snel mogelijk oplossen van knelpunten.

Aanpak overlast van drugs en drankmisbruik

Mensen zijn te waardevol om in drugs, drank, gokken of prostitutie zichzelf, hun vrijheid en waardigheid kwijt te raken. De ChristenUnie wil het gebruik van drugs en alcohol actief tegengaan en streng optreden bij overlast. Signalen uit de buurt moeten hierbij zwaar wegen.

Ambities:

33) De ChristenUnie is tegen het zelf telen van wiet in Noardeast-Fryslân en is geen voorstander van experimenten hiermee vanuit de gemeente. Wiet is en blijft een verboden middel. Tegen illegale hennepkwekerijen wordt hard opgetreden. Dit ook in het kader van de brandveiligheid. De gemeente moet meer doen tegen het toenemende gebruik en de groeiende acceptatie van synthetische drugs. De ChristenUnie wil dat Noardeast-Fryslân samen met Dantumadiel zich sterk maakt in de regio voor een taskforce drugs om druggerelateerde criminaliteit en overlast aan te pakken

34) Signalen uit de maatschappij serieus nemen en vlot oppakken, waarbij een gebiedseigen lokale aanpak is nodig voor de wijken en dorpen van Noardeast-Fryslân. Burgers en bedrijfsleven moeten betrokken worden bij bestrijding overlast en criminaliteit met inzet van Burgernet en van internet, zoals Whatsappgroepen. Hierbij moet de rol van de wijkagent als aanspreekpunt voor burgers versterkt worden, waarbij gezorgd wordt voor lage drempels voor het doen van aangifte en voor goede terugkoppeling door de politie.

35) Drugsgebruik en alcoholmisbruik actief tegengaan (beide ook preventief!) en streng optreden bij overlast. Er moet regionale taskforce drugs zijn om drugsgelateerde criminaliteit en overlast aan te pakken.

2.4 Samen voor een gezonde financiële koers en daadkrachtige organisatie

De gemeente moet in samenspraak met betrokken inwoners verantwoord omgaan met beschikbare middelen. Structurele uitgaven, zoals voor wegen en onderwijshuisvesting, kunnen worden betaald uit vaste inkomsten. Alle burgers betalen mee, hetzij via de afdracht van de rijksoverheid, hetzij via de gemeentelijke belastingen zoals de Onroerende Zaak Belasting (OZB). Uiteraard is er maatwerk voor mensen met weinig financiële draagkracht.

De ChristenUnie is zich bewust van financiële risico's van de gemeente Noardeast-Fryslân. De mogelijkheden om risico's op te vangen zullen gericht moeten zijn op efficiëntievergroting en daarbij te sturen op een integrale en projectmatige procesaanpak. Concreet betekent dit dat afzonderlijke taken die de gemeente heeft op sociaal gebied, in de openbare ruimte, op het terrein van veiligheid en duurzaamheid elkaar waar mogelijk slim laten versterken wat op lange termijn efficiënter is.

Het is van belang alle risico's steeds grondig in beeld te brengen en te beheersen. Dat mag tegelijkertijd niet leiden tot een verstikkend systeem, maar zal een beter toegeruste aanpak als hoger doel moeten hebben. Toekomstige generaties willen wij niet opzadelen met de gevolgen van onvoldoende houdbaar financieel beleid. Bestemmingsreserves als concreet voor het Sociaal Domein zullen op niveau moeten blijven om vlot en adequaat in te kunnen spelen op onvoorzien grote zorgvragen. Bij bezuinigingen worden posten die te maken hebben met de nood van individuele burgers, zorg, veiligheid en ook beheer en onderhoud van breed gedragen lokale voorzieningen ontzien.

Ambities:

36) De gemeente als ambtelijke organisatie moet blijven werken aan doelgerichtheid en efficiëntie. Rekenkameronderzoeken kunnen daarbij behulpzaam zijn, mits ze gericht worden ingezet en geen (politiek) doel op zich worden.

37) De ChristenUnie streeft naar een eerlijke balans tussen lasten en baten. Structurele lasten worden betaald uit structurele middelen.

38) bij het verdelen van de beschikbare variabele uitgaven rekening houden met een evenredige / eerlijke verdeling tussen stad / grote(re) kernen en kleine kernen / platteland.

39) De gemeente maakt jaarlijks een sluitende begroting met een reële inschatting van de financiële risico's.

40) De gemeente hanteert een houdbare financiële reserve voor een gezond lange termijnperspectief. Als de financiële risico's groter zijn dan de reserves dan zal de financiële positie van de gemeente versterkt moeten worden om financiële tegenvallers op te kunnen vangen.

41) Inkomsten voor de gemeente waarvan de lak duurder is dan de brief afschaffen.

42) De lokale lastendruk stijgt in principe niet meer dan de inflatiecorrectie.

43) Uitsluitend goedkeuring verlenen aan het activeren van beschikbare middelen, wanneer hieraan gekoppelde bijdragen van derden zoals bijvoorbeeld eventuele subsidietoezeggingen van rijksweg, provincie en Europese subsidie 'hard' (= 100%) zijn.

44) Handhaven van een reserve op het sociale domein om een onverwacht toenemende vraag op te kunnen vangen.

45) Kritisch te zijn op te verkennen grootschalige projecten en de financiële haalbaarheid van projecten in de verkenningsfase tijdig in beeld brengen, inclusief mogelijke opbrengsten en kosten(verdeling) van beheer- en onderhoud. Er op sturen te voorkomen dat jarenlang geld en kostbare ambtelijke energie wordt verspild aan kansloze projecten.

46) Bij eventuele bezuinigingsrondes de kaasschaaf zoveel mogelijk vermijden en daadwerkelijke keuzes maken

- 47) Sturen op financieel gezond lange termijnbeleid en een efficiënte ambtelijke organisatie:
- Afbakening taken en verantwoordelijkheden ten opzichte van provincie(s), waterschappen en Rijksoverheid.
 - Kritisch over de rolname en draagkracht van de gemeente in grootschalige projecten in voorbereiding met andere partijen/overheden. De gemeente kan daarbij geen lange termijnverplichtingen en risico's op zich nemen welke niet houdbaar zijn in het lange termijnperspectief.
 - Afbouwen van subsidiëren van organisaties en activiteiten die ook met privaat geld kunnen worden bekostigd.
 - Zorgvuldige opbouw van een eigen personeelsbeleid voor gemeente Noardeast-Fryslân i.s.m. strategisch partner Dantumadiel. Taken en personeelsbestand zullen in evenwicht moeten zijn. Actief sturen op zo laag mogelijke overheadkosten en een efficiënte slagvaardige organisatie.
 - Sturen op evaluatie van projecten en organisatieprocessen: inzetten op een lerende organisatie en tijdig ingrijpen als er zaken mis (dreigen te) gaan. Als basis op orde is dan kan de inhuur van externe projectmanagers, adviesbureaus tot een minimum worden teruggebracht e.d.
- 48) Bij dienstverlening van de gemeente aan de burger wordt qua uitgaven gestuurd op kostendekkendheid op basis van een efficiënte organisatie.
- 49) Legesinkomsten gaan ook uit van een zo efficiënt mogelijke uitvoeringsorganisatie met minimale overheadkosten.
- 50) De gemeente koopt op basis van schone energie en met hergebruik van materialen als uitgangspunten in (circulair/kringloop). Het gaat dan ook om fair trade, social return on investment, maatschappelijk verantwoord ondernemen, een inzet op hergebruik van materialen en het mogelijk te maken dat (o.a. zorg)inkooporganisaties cao-lonen kunnen volgen.
- 51) Duurzame keuzes en resultaten zijn meetbaar.

2.5 Samen voor schone energie en besparing

Schone energie is belangrijk voor de toekomst van onze kinderen. Daaraan moeten wij allemaal onze bijdrage leveren door minder energie te verbruiken en zoveel mogelijk met natuurlijke hulpbronnen als zon en wind op te wekken.

Ambities:

- 52) Lokale energiecoöperaties worden ondersteund en gefaciliteerd, bijvoorbeeld bij het zoeken van daken waarop zonnepanelen geplaatst kunnen worden. Omdat niet zon niet altijd schijnt, is ook lokale kleinschalige windenergie nodig. Inzet op mogelijk maken van landschappelijk uitstekend inpasbare kleinschalige moderne windturbines voor lokale coöperaties.
- 53) Er worden zo mogelijk via lokale coöperaties energiecoaches aangesteld die mensen helpen hun energieverbruik te verminderen.
- 54) Er komt een lokaal energie-agenda waarbij gezamenlijk door ondernemers, burgers en overheid verantwoordelijkheid nemen voor schone energie en energiebesparing en concrete stappen zetten.
- 55) Mogelijkheden bieden voor het plaatsen van kleine innovatieve windmolens ca. max 15 m. as-hoogte te plaatsen op een bij een dorp, zoals bijvoorbeeld op een bedrijfslocatie voor een lokaal coöperatiecollectief en/of bij een boerderij. Dit zal in planologische kaders mogelijk moeten worden gemaakt om daarmee beter in de lokale behoefte aan duurzame energie te voorzien. Immers de zon schijnt niet altijd en vooral ook in winterperiodes kan dit een welkom onderdeel zijn van een meer duurzame energievoorziening. De ChristenUnie is verder voor vervanging van bestaande verouderde windturbines door moderne windturbines van gelijke ashoogte.
- 56) In 2030 gaan we in Noardeast-Fryslân lokaal voor minimaal 50% energieneutraal. De gemeente gaat in gesprek met dorpen en wijken over de kansen om bestaande dorpen/wijken zo veel mogelijk energieneutraal te maken en indien mogelijk met hulp van hogere overheden en met inzet van lokale coöperaties gasvrij bij vervanging van het gasnet.

57) Er komt een garantstellingfonds om laagrenteleningen mogelijk te maken voor grote duurzame investeringen zoals energieneutrale buurten, dorpen en wijken.

58) Straatverlichting in de gemeente Noardeast-Fryslân wordt zo snel mogelijk vervangen door ledverlichting.

59) De gemeente stimuleert en faciliteert initiatieven van onderop zoals; energiecoöperaties, isolatie en verduurzaming van bestaande woningen, collectieve voorzieningen zoals riothermie (warmte uit rioolwater) of oppervlaktewater met warmtepompen, zonnepanelen met postcoderozen en dorpsmolens. Hiervoor is jaarlijks € 250.000 beschikbaar.

60) De gemeente stelt een duurzaamheidslening in via SVN voor een goedkope lening aan particulieren die hun woning concreet energiezuiniger en zo mogelijk energieneutraal te gaan maken.

61) Eigen gemeentelijke gebouwen zijn uiterlijk in 2022 zoveel mogelijk energieneutraal.

62) Voor knellende regelgeving zoals voorgevelrooilijn en/of gebruiksoppervlak worden vrijstellingen mogelijk om bijvoorbeeld woningen en gebouwen aan de buitenzijde van isolatie te voorzien. Vergunningen voor installaties van zonnepanelen en ook kleinschalige dorpsturbines uitgevoerd door lokale energiecoöperaties zijn legesvrij.

63) De ChristenUnie is voorstander van toepassing van zonne-energie, maar wil daarbij vooral inzetten op het benutten van de daken van huizen, bedrijven en (semi-)overheidsinstellingen. De ChristenUnie is tegen zonneweiden op productieve landbouwgrond. Om dit te bereiken wil de ChristenUnie dat de gemeente voor toepassing van zonnepanelen ruimtelijk beleid gaat ontwikkelen met inzet van een zogenoemde zonneladder:

Categorie 1 wordt gevormd door de daken van huizen, bedrijven en (semi-)overheidsinstellingen.

Categorie 2 in de zonneladder zijn zogenoemde verweesde gronden. Hier draait het om dubbel ruimtegebruik zoals de overdekking van parkeerterreinen, zonnepanelen boven waterbassins en benutting van ruimte langs hoofdwegen.

Categorie 3, zijn tijdelijke gronden bedoeld voor industrie, woning of landbouw. Deze kunnen tijdelijk aangewezen worden voor de realisatie van zonneparken gedurende enkele tientallen jaren. In feite gaat het hier om ongebruikte bouwgrond.

Tot slot bestaan er als restcategorie (4) soms stukjes inefficiënte landbouwgrond, waarop een zonnepark landschappelijk ingepast kan worden.

64) Alle nieuwe kantoren, woongebouwen, sportgebouwen en bedrijfsgebouwen zijn gasloos.

65) Binnen de gemeente wordt op verschillende locaties aardgas gewonnen. De bezorgdheid over de gevolgen van gaswinning nemen toe. De gemeente kan zich in de visie van de ChristenUnie inzetten voor de volgende zaken:

a. De veiligheid van de bevolking en de leefbaarheid van het gebied moet in alle gevallen voorop staan richting o.a. rijksoverheid als vergunningverlener. De gemeente stelt alles in het werk richting hogere overheden de gaswinning te beëindigen als inwoners niet meer veilig kunnen wonen en werken.

b. De gemeente komt steeds op voor de veiligheid van inwoners en bedrijven bij gaswinning en verzet zich tegen gaswinning als de leefbaarheid negatief wordt beïnvloed door gaswinning.

c. er wordt als het aan de ChristenUnie ligt een negatief standpunt richting rijksoverheid ingenomen over gebruik van chemicaliën bij plannen voor fracking bij gaswinning in de diepe ondergrond.

d. De gemeente zet zich in voor harde lange termijngaranties voor behoud en versterking van de leefbaarheid in en bij winningsgebieden.

66) Eventuele ideeën voor opslag van restafval van kernenergie in lokale zoutkoepels zijn een nieuwe risicofactor voor het gebied zijn en om die reden onbespreekbaar.

67) Vanwege de milieurisico's van schaliegaswinning wil de ChristenUnie alles in het werk stellen dat binnen Noardeast-Fryslân ook op lange termijn tegen te houden.

2.6 Samen voor hergebruik materialen en een schone gemeente

Minder afval produceren is goed voor het milieu. Daarnaast moeten we ook veel meer afvalstoffen gaan hergebruiken. Zo worden grondstoffen en energie bespaard. Als afval goed gescheiden wordt ingezameld bij de bron, kunnen de grondstoffen worden aangeboden voor hergebruik. Het meeste overtollige afval wordt gestort in de grijze containers. De hoeveelheid restafval moet fors terug.

Ambities:

68) Particuliere initiatieven met betrekking tot het zorgvuldig hergebruik van afvalstoffen worden ondersteund en/of gefaciliteerd. Behoud van inzameling van oud papier door verenigingen in dorpen en wijken

69) vrijwilligersgroepen om dorpen, wijken en buitengebied langs openbare paden en wegen schoon te houden van zwerfafval worden door de gemeente gestimuleerd en ondersteund samen met dorpsbelangen en wijkraden. Samen houden we de gemeente schoon!

70) Het bevorderen van een betere bewustwording over de negatieve gevolgen ervan, o.a. door het onderwijs, voorlichtingsavonden. Stimuleren van opruim acties, 'himmeldagen'.

71) Initiatieven van bedrijven die elkaars afvalstoffen als grondstoffen kunnen benutten worden gestimuleerd en gesteund. Hierbij wordt innovatief samengewerkt.

72) Toegepaste materialen door of in opdracht van de gemeente zijn onderhoudsarm, herbruikbaar (circulair) en maximaal vandalisbestendig.

73) Scheiding van afval moet ook mogelijk worden bij appartementen in de gemeente. Dit moet worden opgenomen in de afvalverordening.

74) Inwoners weten soms geen raad met organisch afval. Het verdwijnt meestal in de container die het eerst wordt geleegd. Een schillenboer 2.0 is n.a.v. experimenten elders in Nederland een betaalbare en kansrijke oplossing. Hij of zij haalt organisch afval op. Een proef laten uitvoeren en bij succes verder uitrollen.

2.7 Samen voor een toekomstbestendig waterbeheer

Hoe gaan wij om met water? Die vraag ligt op het bordje van de gemeente, maar ook op dat van de inwoners. Woonwijken en bedrijventerreinen bestaan vaak uit grote oppervlaktes verharding wat niet altijd nodig is. Parkeerterreinen bestaan vaak uitsluitend uit verharding. In combinatie met de toename van extreme regenval kan dit bijdragen aan wateroverlast en schade. Het is in onze visie noodzakelijk dat de gemeente samen met inwoners en partners vooral voor kwetsbare gebieden een strategie ontwikkelt om hier mee om te gaan. Hoe kan de schade beperkt worden? Daarbij is komen tot heldere samenwerkingsafspraken met het waterschap en vaak ook met de woningcorporatie(s) onmisbaar.

Ambities:

75) Er wordt zoveel mogelijk ingezet op een aparte afvoer van regenwater. Afkoppeling wordt gestimuleerd. De komende raadsperiode zetten we in op de aanpak van achterstallig rioolonderhoud en de aanpak van wateroverlast in verschillende straten bij aanhoudende neerslag.

76) De gemeente stimuleert de aanleg van groene daken en geeft zelf het goede voorbeeld. Daarmee werken we in aan meerdere doelstellingen tegelijk: waterberging, verkoeling, biodiversiteit en toepassing van zonne-energie.

77) Bij nieuwbouwprojecten worden grijswatersystemen toegepast. Dat betekent dat afvalwater wordt hergebruikt. Inwoners hebben een belangrijke rol als het gaat om waterberging. De gemeente werkt aan bewustwording op dit punt, bijvoorbeeld door een bredere publiciteitscampagne.

3. Samen in de omgeving wonen, werken en recreëren

De ChristenUnie Noardeast-Fryslân is enthousiast over de vele lokale initiatieven die worden ontwikkeld om de leefbaarheid, bedrijvigheid en het toerisme te bevorderen. De openbare ruimte is van ons allemaal. Vanouds beheert de gemeente de ruimte maar dat kan ook heel goed meer in overleg en in samenwerking met de bewoners gedaan worden. Het versterkt de sociale samenhang, de betrokkenheid en het verantwoordelijkheidsgevoel voor de omgeving.

3.1 Samen voor een prettige woon- en leefomgeving

Wonen in de nieuwe gemeente Noardeast-Fryslân is wonen in een prachtige uitgestrekte gemeente. Woonplezier wordt positief beïnvloed door een schone, nette en veilige omgeving met voldoende voorzieningen.

Er zijn nogal wat jongeren die na hun studie vertrekken uit de gemeente Noardeast-Fryslân. Het lijkt er op dat de grote stad hen meer perspectief kan bieden dan onze regio door interessante stageplekken en uitdagende banen.

Als aantrekkelijke woonregio zal de nieuwe gemeente Noardeast-Fryslân zich in samenwerking met o.a. Dantumadiel zich in samenwerking met marktpartijen en woningcorporatie(s) veel sterker kunnen profileren in Noord-Nederland. De ChristenUnie herkent zich niet in het beeld dat de gemeente Noardeast-Fryslân zich bij een toekomstbeeld van bevolkingskrimp zou moeten willen neerleggen.

Ambities:

- 1) De ChristenUnie wil er aan werken dat onze regio meer perspectief gaat bieden aan jongeren. De behoefte en mogelijkheid om in eigen dorp te kunnen wonen moet niet worden afgeremd, maar zal gefaciliteerd moeten blijven.
- 2) Daarnaast heeft de ChristenUnie ook oog voor een steeds grotere ouderen die op zoek naar een passende woonruimte binnen de gemeente niet te ver van gewenste voorzieningen en ook graag actief in contact willen blijven met "de mienskip".
- 3) Belangrijke delen van de gemeente moeten door te blijven investeren in leefbaarheid en verbetering van woon- en werkomgeving in staat zijn een positieve dynamiek vast te houden. Het is daarbij zaak dat kwetsbare delen van de gemeente niet in ontwikkeling achter blijven. Samen met de bevolking moet het mogelijk zijn de leefbaarheid op peil te houden. Bevolkingskrimp in een individueel dorp kan zich soms lokaal een bepaalde periode voordoen, maar dat is niet nieuw en niets iets om meteen over in paniek te raken.
- 4) Voorkomen/actief tegengaan van verpaupering van beeldbepalende woningen en gebouwen. De lokale aanpak van Dorpsontwikkelingsmaatschappijen verder uitbouwen en hiervoor voldoende middelen genereren ook van hogere overheden. Herbestemming van vrijkomende winkelpanden, bedrijfspanden en agrarische bedrijfsgebouwen actief bevorderen, zoals bijvoorbeeld voor realisatie van recreatieve verblijfsaccommodatie.
- 5) Naast een bijdrage van de gemeente is het voor een effectieve en slagvaardige aanpak van groot belang dat ook hogere overheden bijdragen aan behoud en herbestemming van karakteristieke historische kernen en gebouwen.
- 6) Het doel is om elk jaar een dynamisch woningbouwprogramma vast te stellen. De uitbreiding van het aantal woningen per gemeente is regionaal afgestemd. Het is belangrijk dat bij die afstemming rekening gehouden wordt met de concrete woonvraag in de kernen.
- 7) In een totaalaanpak voor behoud van leefbaarheid van de kleinere kernen moet de gemeente samen met de lokale dorpsgemeenschap vlot in kunnen spelen op lokale woningbehoefte voor met name jongeren, waarbij het actuele lokale aanbod op de woningmarkt een belangrijke wegingsfactor moet zijn.
- 8) De ChristenUnie vindt het van belang als gemeente lokaal slagvaardig in de woonbehoefte te kunnen voorzien en zal zich verzetten tegen een scenario van een provinciaal keurslijf van een blokkade op

toewijzing van woningcontingenten. De ChristenUnie Noardeast-Fryslân vindt een dergelijke provinciale bemoeienis afbreuk doen aan het vertrouwen dat de provinciale politiek moet hebben deze afweging als lokale overheid zorgvuldig te maken.

9) Bij monitoring van de lokale ontwikkeling van de woonvraag zal ook de ontwikkeling van lokale en regionale werkgelegenheid betrokken moeten worden. De lokale woningmarkt moet vlot in kunnen spelen op de komst van nieuwe bedrijvigheid, bijvoorbeeld door vergroting van het aanbod van betaalbare koop- en huurwoningen als die situatie zich voordoet. Ook moet er gelet worden op de verschillende doelgroepen, zoals starters en doorstromers, jongeren en senioren. Door het uitvoeren van voortdurende monitoring onder het dynamische woningprogramma kan er beter en sneller ingespeeld worden op tekorten. Lokale dorpsgemeenschappen worden betrokken bij monitoring van de woonbehoefte in samenwerking met de gemeente om met lokaal draagvlak adequaat in te kunnen spelen op de veranderende vraag.

10) stimuleren van de bouw van starters- en levensbestendige woningen daar waar in de dorpen en stad concrete vraag is. Zorgvuldig en effectief inspelen op de betaalbare vraag van jongeren in de lokale woningmarkt. Ook boven de sociale huurgrens zal voldoende huuraanbod moeten zijn. Ouderen moeten tegenwoordig langer zelfstandig blijven wonen, wat vraagt om meer levensbestendige koop- en huurwoningen.

11) Waar onvoldoende aanbod is in de woningmarkt wordt tijdig geïnvesteerd in betaalbare huur- en koopwoningen om daarmee vlot in te kunnen spelen op de vraag. De ChristenUnie Noardeast-Fryslân is van mening dat starterswoningen en levensbestendige woningen daar waar concrete vraag is in alle kernen in principe mogelijk moet zijn.

12) Binnen de kernen voor lokale woningbouw inzetten op het eerst maximaal benutten van oude bedrijfslocaties voor transformatie naar woningbouw. Mochten die locaties er lokaal niet zijn dan is uitbreiding aan de dorps- of stadsrand een mogelijkheid.

13) Het samen met o.a. Dantumadiel voeren van een actieve beleidsagenda om de regio als aantrekkelijke woonregio te promoten en beter op de kaart te zetten. Het voeren van een actieve beleidsagenda om de regio woonregio voor jongeren meer perspectief te bieden.

14) De overstap naar het gebruik van zoveel mogelijk duurzame energiebronnen juicht de ChristenUnie toe. Dit zal een proces van jaren zijn. De gemeente kan dit in samenspraak met inwoners van dorpen en wijken zoals met lokale energiecoöperaties faciliteren, maar moet dan wel financieel door hogere overheden in staat worden gesteld die ambitie op te pakken, zie ook paragraaf 2.5.

3.2 Samen met lokale ondernemers voor werk

Lokale ondernemers en bedrijven zijn belangrijk voor onze gemeenschap. Ze zorgen niet alleen voor werkgelegenheid en brood op de plank. Ondernemers en bedrijven dragen ook bij aan de leefbaarheid en sociale samenhang. Dat blijkt bijvoorbeeld uit de organisatie van evenementen en de sponsoring van sportverenigingen. De detailhandel bepaalt de sfeer in de winkelcentra. Het is de plek waar mensen elkaar tegenkomen en waar gezelligheid te vinden is. Het is een bijzonder voorrecht om dicht bij huis alles te kunnen kopen wat je nodig hebt.

In de visie van de ChristenUnie staat het midden en kleinbedrijf (MKB) aan de basis van onze lokale economie. De ChristenUnie vindt dat de gemeente daar waar mogelijk bedrijvigheid moet ondersteunen stimuleren, faciliteren en aantrekken.

Werken draagt bij aan het ontwikkelen van een positief zelfbeeld en aan het bouwen van een sociaal netwerk. Werk is nodig om een inkomen te verwerven waarmee voorzien kan worden in de eigen levensbehoeften en hulp kan worden gegeven aan dat van anderen.

Werkgelegenheid is in samenhang met leefbaarheid voor onze gemeente van enorm belang. Het is een belangrijk middel om bevolkingskrimp lokaal tot stilstand te brengen, zodat sociale voorzieningen beter in stand kunnen worden gehouden.

Vanuit het christelijk geloof pleiten wij voor het behoud van de zondagsrust in onze gemeente. De zondag als rustdag is als een oase in onze hectische samenleving. Voor christenen en niet-christenen is het heilzaam om een ritme van werken en ontspanning te hebben.

De vitaliteit van Noardeast-Fryslân is voor een belangrijk deel te danken aan lokale bedrijven en detailhandel. De gemeente kan bijdragen aan het in stand houden van een goed ondernemersklimaat.

De verbeterde ontsluiting van de regio met de 'Sintrale As' is een belangrijke schakel voor het versterken van de verbindingen met andere regio's in Noord-Nederland en Europa. Om deze gebiedsinvestering optimaal te laten renderen is het van groot belang hier op verder te blijven investeren samen met de provincie als strategisch partner. Dorpen en regiostad binnen de invloedssfeer van de 'Sintrale As' tot bloei laten komen is de opgave voor de komende jaren. De zelfbewuste regio Dokkum-Kollum-Hallum eist daarbij een gelijkwaardige positie voor zich op ten opzichte van andere economische zones als rond Sneek-Bolsward, Heerenveen en Drachten elders in de provincie.

Wij vinden het belangrijk dat de gemeente blijft investeren in een goede infrastructuur en betere bereikbaarheid. Niet alleen via de weg, maar ook digitale ontsluiting via de glasvezel is van groot belang om niet achterop te raken ten opzichte van andere economische regio's.

Samengevat: De ChristenUnie wil zich blijven inzetten voor werkgelegenheid in zorg, detailhandel, handel en industrie, in de dienstverlenende en toeristische sector.

Ambities:

- 15) Het is de taak van de gemeente om optimale voorwaarden te scheppen voor ondernemerschap en maatschappelijk verantwoord ondernemerschap in het bijzonder. De lokale overheid stelt zich op als een echte partner voor ondernemers.
- 16) Het is onze wens dat de gemeente vanuit een gezamenlijke verantwoordelijkheid meer gaat samenwerken met bedrijven en onderwijsinstellingen. De bedrijvencontactfunctionaris moet de bevoegdheden krijgen om hierin een belangrijke rol te kunnen vervullen. Voorbeeld hiervan is het opzetten van een stagebureau.
- 17) De gemeente gaat intensiever samenwerken met ondernemers. In zaken van algemeen belang neemt zij daarvoor ook de verantwoordelijkheid. De ChristenUnie Noardeast-Fryslân vindt een goede regionale samenwerking binnen de hele regio met ondernemers en het onderwijs belangrijk. Het is belangrijk dat de hele regionale economie goed blijft presteren in competitie met andere regio's en voldoende uitdagende banen oplevert. Dan kunnen jongeren hier blijven wonen.
- 18) De ChristenUnie roept het bedrijfsleven op om actief te zijn op het gebied van maatschappelijk verantwoord ondernemen. We denken daarbij aan actieve deelname aan werkervarings- en re-integratieprojecten. Bijvoorbeeld door het verstrekken van stageplekken aan gehandicapten en scholieren. De gemeentelijke organisatie dient hier een voorbeeldfunctie te vervullen.
- 19) Sociale en ook duurzame ondernemers krijgen een grotere kans bij gemeentelijke aanbestedingen en inkoop. Bij alle aanbestedingen van de gemeente is social return een voorwaarde. Inkoop en aanbestedingen van de gemeente gebeuren binnen aanbestedingsregels zoveel mogelijk lokaal. Hergebruik, energiebesparing en/of duurzame energietoepassingen scoren daar waar mogelijk concreet bij gemeentelijke aanbestedingen.
- 20) Voor ondernemers komt er één (digitaal) loket voor alle vragen. Dit loket sluit aan bij het provinciale loket.
- 21) Burgers kunnen, door diverse oorzaken, uit het arbeidsproces zijn geraakt, en daardoor financieel afhankelijk zijn of worden van de gemeente. De ChristenUnie vindt dat de gemeente deze mensen moet begeleiden tot, waar mogelijk, een terugkeer in het arbeidsproces. Voor het verkrijgen van een uitkering mag een tegenprestatie gevraagd mag worden. De gemeente mag om mensen weer in een werkritme te krijgen een beroep doen op de inzet van degenen die een uitkering van de gemeente ontvangen.

22) De gemeente kan activiteiten aanwijzen/aanbieden als leer- en/of werkervaringsplaats of als mogelijkheid voor maatschappelijke activering, zoals bijvoorbeeld groenonderhoud van sportparken, verzamelen van zwerfvuil, ondersteuning in de verzorging van bewoners van verzorgingshuizen.

23) De ChristenUnie wil de regels rondom de individuele inkomenstoeslag versoepelen. Daar waar het nu zo is dat burgers die een re-integratie traject bij NEF volgen of een studie op pakken gekort worden op hun individuele inkomenstoeslag wil de ChristenUnie zorgen dat zij niet eerder gekort worden op deze inkomenstoeslag wanneer ze weer aan het werk zijn.

Uitleg: dit zorgt er voor dat mensen gestimuleerd worden om een re-integratietraject te volgen of een studie op te pakken. Pas wanneer hun inkomenssituatie daadwerkelijk verbetert, en dat gebeurt nog niet wanneer je studeert of re-integreert, is een korting op de inkomenstoeslag op te vangen.

24) Koopzondagen jagen de economie en het gezinsleven op. Wij geloven in een zondag bedoeld als rustdag, als een oase in onze hectische samenleving. Voor zowel christenen als niet-christenen is het heilzaam om een ritme van werken en ontspanning te hebben.

a. Optimale ruimte voor een ieder die de zondag als rustdag wil beleven;

b. Als er tegen het standpunt van de ChristenUnie in binnen Noardeast-Fryslân toch koopzondagen blijven bestaan dan zetten wij in op:

- bescherming van kleine ondernemers en werknemers die in de problemen komen door winkelpenstelling op zondag. De vitaliteit van de gemeente is immers voor een belangrijk deel te danken aan lokale bedrijven en detailhandel.
- dat ondernemers op geen enkele wijze actief door de gemeente worden gestimuleerd om hun winkel op zondag te openen.

Aanvullende toelichting bij b.: Ook om sociaal economische redenen zet de ChristenUnie zich in vóór de zondag als rustdag. Als tegen het standpunt van de ChristenUnie in toch koopzondagen blijven bestaan dan is het van belang dat winkeliers/detailhandel en hun personeel tenminste een groot deel van de zondag en ook de meeste zondagen van het jaar vrij mogen zijn om van hun welverdiende rust te mogen genieten.

Verder vraagt de ChristenUnie verder aandacht vóór openstelling op maandag van winkels/detailhandel. Veel gesloten winkels op een door de weekse dag kan de lokale economie schaden.

25) Bereikbaarheid is voor alle bedrijven van groot belang. De gemeente moet daarom zorgen voor een goed onderhouden wegennet. Ook moet de gemeente zich hard maken voor een betere bewegwijzering vanaf A7 en Centrale As naar grotere dorpen en Dokkum in Noardeast-Fryslân.

26) inzet op verbetering ontsluiting van lokale bedrijventerrein bij o.a. Kollum (Jumaheerd), Dokkum (Betterwird) en Kollumerzwaag in overleg met de provincie. Revitalisering/herontwikkeling van het vml. industriegebied van metaalbedrijf Prins NV in Dokkum in samenwerking met grondeigenaars op basis van een duidelijke gezamenlijke strategie waar ook de provincie bij wordt betrokken.

27) Bestaande bedrijfsterrainen moeten goed worden onderhouden en ruimte daarop moet goed worden benut. Pas daarna kan eventueel sprake zijn van het ontwikkelen of uitbreiden van bedrijfsterrainen in stad Dokkum, grotere dorpen als Kollum, Kollumerzwaag, Hallum en bij concrete behoefte ook in de andere middelgrote dorpen als Ferwert, Birdaard, Holwerd, Ternaard, Oosternijkerk, Munnekezijl, Metslawier, Ee en Anjum. Uit het oogpunt van leefbaarheid in de dorpen, zal de ChristenUnie zich inspannen om kleinschalige bedrijven die willen uitbreiden of zich vestigen, de mogelijkheid bieden dit te realiseren.

28) Digitale bereikbaarheid is tegenwoordig ook van enorm belang. De toename van dataverkeer wordt alleen maar groter. De gemeente faciliteert daarom de aanleg van glasvezelnetwerk waar nodig, zodat bedrijven ook op de digitale snelweg optimaal ontsloten zijn.

29) De ChristenUnie zet zich in voor meer ruimte, minder regels en meer kansen voor ondernemers. De ChristenUnie vindt dat de gemeente verantwoordelijkheid moet nemen voor een vlotte en adequate afhandeling van vergunningaanvragen op basis van periodieke evaluatie van het vergunningenproces. De bedrijvencontactfunctionaris wordt onmiddellijk betrokken als er sprake is van complexe aanvraagsituaties door bedrijven en/of onduidelijkheden over het aanvraagproces.

30) Bij de herinrichting of renovatie van de openbare ruimte zorgt de gemeente ervoor dat ondernemers nauw worden betrokken bij de werkzaamheden om draagvlak te creëren en overlast te beperken.

3.3 Samen voor werken met een duurzame agrarische sector

In de agrarische sector wordt elke dag met hart en ziel aan ons 'dagelijks brood' gewerkt. Het is een sector die van groot belang is voor Noardeast-Fryslân. Zowel voor de lokale economie, de werkgelegenheid en het onderhoud van het buitengebied is de sector nog altijd een belangrijke drager. De agrarische sector is met een toonaangevende positie op de wereldmarkt zelfs enorm belangrijk voor Nederland. In 2016 was de export van de sector € 94 miljard. Dat is 22% van de totale export. De ChristenUnie is trots op de agrarische sector. Dat vertaalt zich in aandacht en zorg voor de mensen die in deze sector werken. Zij hebben soms moeite om het hoofd boven water te houden. Er is een toenemende druk van Europese Regelgeving, afnemers en maatschappelijke organisaties over de wijze waarop de agrarische sector moet omgaan met milieu en natuur.

Kosten van aanvullende eisen op onder meer ecologisch gebied behoren niet alleen bij de boer te worden neergelegd. De agrarische sector verdient een verdienmodel. Hoewel de gemeente hier in de praktijk geen directe invloed op heeft, kan zij zich wel hier voor inzetten richting hogere overheden binnen het maatschappelijk debat.

In de visie van de ChristenUnie is een agrarische sector die klaar is voor de toekomst in zekere zin innovatief. De sector gaat zorgvuldig om met de bodem en grondstoffen en energie. De bedrijfsvoering houdt rekening met dieren en met de leefomgeving. Daarom zet de ChristenUnie in op een sterke en duurzame landbouw/akkerbouw en veeteelt, waarbij schaal en innovatie belangrijke uitgangspunten zijn.

De agrarische sector is één van de belangrijkste pijlers voor de vorming en het beheer van ons landschap en onze leefomgeving. We zijn ons ervan bewust dat dit soms ook een bedreiging kan zijn voor diezelfde leefomgeving. Dat vraagt om een goed samenspel tussen agrariërs en de gemeente. In dat samenspel moeten we zoeken naar wat kan. Niet naar wat niet kan.

Ambities:

31) behoud van het landschap, de plattelandscultuur en voor de bescherming van het milieu. De agrarische sector moet de ruimte krijgen om zich duurzaam, en innovatief te ontwikkelen en te verbreden. Mogelijkheden daarbij zijn b.v.: boerderijwinkel, zorgboerderij, natuurbeheer, theeschenkerij, minicamping en realisatie van camperplaatsen. Planologische belemmeringen moeten daarbij worden weggenomen.

32) Landbouwbedrijven krijgen de kans om te investeren in een moderne bedrijfsvoering, mits aan voorwaarden van dierenwelzijn, duurzaamheid en landschappelijke inpassing wordt voldaan. Zo zijn nieuwe stallen emissiearm. Daken zijn voor een belangrijk deel zongeoriënteerd, zodat ze in de toekomst voorzien kunnen worden van zonnepanelen.

33) Benutten van het potentieel van het gebruik van meer zonne-energie. Er ligt nog veel potentie voor het plaatsen van zonnepanelen op agrarische bedrijfsgebouwen. Mogelijk in combinatie met het verwijderen van asbest. De ChristenUnie is geen voorstander van zonneweiden op productieve landbouwgrond. Er zijn voldoende mogelijkheden voor zonnedaken te benutten. Mogelijkheden bieden voor het plaatsen van kleine innovatieve windmolens (ca. max 15 m. as-hoogte) te plaatsen op een agrarisch erf, zie ook paragraaf 2.5.

34) De ChristenUnie is voor vervanging van bestaande verouderde windturbines door moderne windturbines van gelijke ashoogte bij agrarische bedrijven.

35) Waterpeil Lauwersmeer. Het inleveren van waterbuffering, de invloed op kwaliteit van de grond en daarmee op productiviteit en kwaliteit van de gewassen, het afhandelen van eventuele schade en de daarbij behorende bewijslast geven reden tot zorg. De ChristenUnie is kritisch over de proef met peilverhoging van het Lauwersmeer en deelt de zorgen van zowel agrarische sector alsook de recreatiesector. De risico's en nadelen lijken fors groter dan de beoogde (natuur-)voordelen.

36) De grote van het huidige bouwblok kan individuele bedrijven blokkerend werken. De ChristenUnie is voor een bouwblok op maat, zolang dit planologisch inpasbaar is binnen provinciale beleidskaders.

3.4 Samen voor gastvrij met versterking toerisme en recreatie

Wij geloven dat wij mogen genieten van de schepping. In komt tot uiting in Recreatie, Toerisme en Cultuur. Het zorgt allemaal voor sociale contacten en kan een bijdrage leveren aan het fysieke en mentale welzijn. Onze gemeente Noardeast-Fryslân kent veel gebieden waar je rustig kunt wandelen en heerlijk kunt recreëren. Er is een breed scala aan campings, Bed & Breakfast, picknickplaatsen, watersport, jachthavens en dergelijke. Ook is de gemeente diverse culturele instanties rijk en worden er veel culturele activiteiten ontplooid.

Noardeast-Fryslân combineert de weidse ruimte van het Waddenzee- en Lauwersmeergebied met het beschutte coulissengebied van de Noordelijke Friese wouden. De ChristenUnie wil de toeristisch-recreatieve mogelijkheden van Noardeast-Fryslân versterken. Onze uitgestrekte Waddenzeegemeente biedt de rustzoekende recreant en de liefhebber van cultuurtoerisme een rijke verscheidenheid aan mogelijkheden. Fietsen, wandelen en wadlopen langs en zelfs in Werelderfgoed Waddenzee, de terpdorpen achter de dijken en de historische binnenstad van regiostad Dokkum hebben voor elk wel wat wils.

Bekende trekpleisters in de regio zijn ook park Landal Esonstad bij Oostmahorn, de oude vissersdorpen Peasens-Moddergat met het bijzondere museum 't Fiskershúske en Wierum met de karakteristieke kerk aan de zeedijk, Hegebeintum met de hoogste terp in Fryslân en het aantrekkelijke Lauwersmeergebied dat uitnodigt voor een ontspannen fietsronde Lauwersmeer.

Het is een gezamenlijke uitdaging de toerist te verleiden en gastvrij te onthalen voor een totaalbezoek aan Noardeast-Fryslân met fraaie terpdorpen als bijvoorbeeld het molendorp Anjum, brinkdorp Veenklooster, de oude historische binnenstad van de vestingstad Dokkum en het fraaie historisch centrumgebied van watersportdorp Kollum.

Ambities:

38) De ChristenUnie wil dat de gemeente zich blijft inzetten voor uitstekende basisvoorwaarden voor ontwikkeling van Noardeast-Fryslân als meer toeristische gemeente in samenwerking met beide provincies en buurgemeenten.

39) De ChristenUnie wil potenties voor toerisme en recreatie benutten. Hierbij laat de Inspiratiekaart Noordoost aan het Wad een keur aan mogelijkheden zien voor de ondernemende toerist. De ontwikkeling van de waddenkust (werelderfgoed), via sense off placeprojecten nabij de Waddendorpen is hierbij een te benutten kans passend bij de unieke belevingswaarde van die plekken.

40) De gemeente promoot samen met ondernemers wat onze gemeente te bieden heeft en speelt daarbij op de behoefte van recreanten. Evenementen zijn belangrijk voor de aantrekkelijkheid van de Noardeast-Fryske dorpen en stad als plek om te recreëren..

41) De gemeente heeft primair een faciliterende taak als het gaat om het ontwikkelen van recreatieve voorzieningen. Recreatieve voorzieningen moeten voldoen aan de behoefte, fiets- en wandelpaden horen goed onderhouden te zijn. Aantrekkelijke dorpsentrees op de hoofdwegen met een welkom en bloemen of groen.

42) Cultuuractiviteiten ondersteunt de gemeente daar waar dat nodig is. Toerisme is voor onze inwoners waardevol, omdat het veel werkgelegenheid biedt. Samen met de ondernemers is er voor de gemeente een belangrijke taak weggelegd voor de promotie van (dag)recreatie in het gebied.

43) Versterken van aantrekkelijke wandel- en fietsroutes in en buiten de dorpen; Versterken van het fietsknooppunten netwerk met rustbankjes bij de knooppunten; Voorkomen en tegengaan van permanente bewoning op recreatieterreinen; Promotie van recreatie en evenementen in onze gemeente. De gemeente zet zich voor versterking van toeristische informatiepunten samen met ondernemers en andere samenwerkingspartners in de regio. Het faciliteren van toeristische verhaal en productontwikkeling/streekverhalen.

44) Voor het toerisme is het belangrijk dat er binnen en tussen de dorpen goede verbindende wandel- en fietspaden zijn met de nodige voorzieningen op de hoofdroutes. De ChristenUnie wil dat toeristisch-recreatieve parels vooral ook voor recreatieve fietsers en wandelaars veilig en goed bereikbaar zijn en is voorstander van verdere ontwikkeling van het bestaande fietsnetwerk. Zo is een fietspad langs de Súd Ie van Oostmahorn richting Dokkum over de cultuurhistorische route van het vroegere jaagpad langs het (vaar-)water een belangrijke toe te voegen verbindingsschakel.

45) Inzetten op het voltooiën van de Waddenfondsopgaven Súd Ie vanaf Dokkum naar Oostmahorn met ontsluiting voor vaarrecreanten naar het Lauwersmeer. Ontwikkelingen bij dorpen aan de Waddenzeedijk in de vorm van een cultuurroute Sense of Place, zoals bijvoorbeeld bij Wierum. Samen met de dorpsgemeenschap/de mienskip!

46) Ontwikkelingsinitiatief van Holwerd aan Zee is veelbelovend, maar vraagt wel een forse inzet en bijdrage van hogere overheden met bovengemeentelijke structuren en routes om opgaven daadwerkelijk binnen bereik te kunnen brengen. Een forse beleidsinzet van rijk, provincie, waterschap, natuurpartners en lokale partijen is in onderlinge samenwerking essentieel om hier kernopgaven van de grond te kunnen tillen. De gemeente kan hierbij een verbindende schakel zijn en zal naar draagkracht een aandeel kunnen leveren.

Om het project Holwerd aan Zee binnen bereik te brengen zullen al betrokken overheden en projectpartners vanaf het allereerste begin hier eigen beleidsdoelen aan moeten willen koppelen. Lasten voor beheer- en onderhoud zullen hierbij vooraf evenredig verdeeld moeten worden tussen betrokken overheden om dit project voor de lange termijn houdbaar te laten zijn.

Bij dit alles kan het van groot belang zijn de verbinding te blijven zoeken met de rijksopgave om de verbinding naar Ameland te verbeteren door een innovatieve oplossing voor het dichtslibben van de vaargeul hieraan te koppelen.

47) Uitbouwen van de terp Hogebeintum als regionaal bezoekerscentrum naar het voorbeeld van Ezinge. De hoogste terp van Fryslân kan zich met steun van o.a. gemeente en provincie ontwikkelen tot zogenaamde *Waddenpoort*: een versterkt bezoekers- en kenniscentrum voor het bijzondere en cultuurhistorisch belangrijke terpenlandschap.

3.5 Samen voor de waarde van cultuurhistorisch erfgoed

De ChristenUnie vindt dat we trots mogen zijn op ons cultuurhistorisch erfgoed. De vele waardevolle gebouwen, kerken, boerderijen, molens, dorpsgezichten, cultuurlandschappen kunnen onder andere met behulp van de nieuwe media toeristische trekpleisters worden.

De nieuwe gemeente heeft een kerntaak om samen met de eigenaren van cultuurhistorisch erfgoed en ook samen de rijksoverheid en provincie er op in te zetten dat toekomst en kwaliteit/onderhoud wordt geborgd voor de lange termijn.

Ambities:

48) Beschermen, bewaren en ontsluiten van cultuurhistorische objecten en monumenten. Een actieve beleidsmatige aanpak van erfgoedbeleid wat in jaren is opgebouwd aan cultuurhistorische erfgoed en kennis, middelen en ervaring binnen Ferwerderadiel, Dongeradeel en Kollumerland c.a. voor zorgvuldig behoud moet op niveau blijven.

49) Wanneer een kerkelijk erfgoed haar kerkelijke functie dreigt te verliezen dan zet de gemeente zich in samen met de kerkelijke gemeenschap een passende oplossing voor het erfgoed te zoeken. Samen wordt ingezet op behoud beeldbepalende karakteristiek en het zoeken naar tijdige nieuwe invulling/functie.

3.6 Samen genieten van natuur, landschap en biodiversiteit

Inwoners van onze gemeente en toeristen ervaren graag de verschillende landschappen van de gemeente Noardeast-Fryslân van kwelder- en polderlandschappen tot Noordelijke Friese Wouden. Vogelrijk Nationaal Park Lauwersmeer en werelderfgoed Waddenzee staan nationaal en internationaal op de kaart en daar mogen we als inwoners best trots op zijn. Ook de prachtige parels van kleinere en grotere natuurgebieden van o.a. It Frysk Gea en Staatbosbeheer worden steeds meer gewaardeerd. De ChristenUnie vraagt aandacht voor behoud en versterking van de biodiversiteit in Noardeast-Fryslân.

Samen met de landbouw, natuurorganisatie, vrijwilligers en ook de gemeentelijke organisatie is een planmatige inzet de komende jaren nodig om concrete verbetering in gang te zetten. Eigen inzet en initiatieven van inwoners zijn hierbij onmisbaar.

Ambities:

50) Het is belangrijk dat inwoners actief betrokken zijn bij het verbeteren van de biodiversiteit. Daarom vormt de gemeente een werkgroep van inwoners, natuurorganisaties, landbouw en bij gemeentelijk groenbeheer betrokken vrijwilligers voor een actieve beleidsagenda lokale biodiversiteit.

51) De gemeente beschermt waardevolle landschappelijke en ecologische structuren in het bestemmingsplan en houdt actief toezicht, zodat belangrijke natuur- en landschapswaarden niet verloren gaan of verrommelen.

52) De gemeente werkt actief aan bewustwording van de waarden van landschap, natuur en ecologie. Natureducatie via 'De Klyster' onder jongeren is hierbij van belang.

3.7 Samen voor verkeersveilige fiets-, wandel- en autoverbindingen

Het is belangrijk voor mensen om mobiel te zijn. Het geeft een gevoel van onafhankelijkheid en vrijheid. Het brengt mensen bij elkaar en is nodig om samen te kunnen leven en werken. Maar er is ook een andere kant. De toenemende mobiliteit kan ten koste gaan van de kwaliteit van onze leefomgeving. Dat wil de ChristenUnie voorkomen. Daarom kiezen we voor verduurzaming van mobiliteit. Is het niet nodig om de auto te pakken? Neem dan de fiets. Het betekent ook dat we allerlei vormen van mobiliteit beter aan elkaar willen knopen, zoals de fiets en de auto en het openbaar vervoer.

Fietsen is gezond, goedkoop en vrijwel niet milieubelastend. Er rijden in onze gemeente veel fietsers rond. Kinderen onder de zestien zijn aangewezen op de fiets. Dat is goed merkbaar op de routes naar de scholen. De fiets wordt ook volop gebruikt voor woon-werkverkeer over kortere afstanden en voor recreatieve tochtjes door inwoners en toeristen. De opmars van de elektrische fiets zorgt voor nog meer tweewielers op de weg. Dat vraagt in de visie van de ChristenUnie meer dan ooit om specifiek fietsbeleid.

Voetgangers worden in het verkeer steeds kwetsbaarder. Het autoverkeer wordt intensiever en fietsers worden sneller. Daarmee wordt het verkeer voor voetgangers gevaarlijker. Met name senioren voelen zich hierdoor steeds minder veilig in het verkeer. Ook voor blinden en slechtzienden is het van groot belang dat ze veilig over straat kunnen.

Ambities:

53) Het is de verantwoordelijkheid van de plaatselijke overheid om samen met andere overheden voor een goede infrastructuur te zorgen. Dat helpt inwoners om allerlei activiteiten te ondernemen en bedrijven om hun werk te doen. Het is onze gezamenlijke verantwoordelijkheid om bewust met mobiliteit om te gaan.

54) De gemeente Noardeast-Fryslân blijft actief meewerken aan het realiseren van verkeerslessen op de scholen en bij instellingen. De gemeente stimuleert dat scholen zich inzetten voor het verkeersveiligheidslabel. (www.verkeersveiligheidslabel.nl). Voor de schooljeugd zijn duidelijke verkeersmaatregelen naast verkeerseducatie gewenst.

55) Het verbod op gebruik van *smartphones* in het verkeer moet streng gehandhaafd worden, omdat daarmee ongevallen voorkomen kunnen worden.

56) Er komt een fietsplan voor de hele gemeente. Onderdeel daarvan is dat er meer vrij liggende fietspaden en fietsstraten worden gerealiseerd. Fietsroutes worden zo veel als mogelijk van druk autoverkeer gescheiden. Het wordt een stuk aantrekkelijker om de fiets te pakken.

57) De inrichting van bestaande fietsroutes wordt kritisch bekeken. Er wordt met name gelet op bewijzering, markering, onderhoud en openbare duurzame ledverlichting.

58) De gemeente betreft naast lokale partners als dorpsbelangen/wijkraden en onderwijs ook de Fietsersbond bij de ontwikkeling van een fietsplan en bij de beoordeling van bestaande fietsroutes.

59) Daar waar behoefte is aan overdekte fietsenstallingen op centrale plaatsen in de dorpen, bij attracties en bezienswaardigheden wordt beleid in gang gezet om dit te faciliteren vanuit de gemeente.

60) De gemeente faciliteert de realisatie van oplaadpunten voor elektrische fietsen en daar waar dat nodig is ook bewaakte fietsenstallingen. Terughoudendheid met toepassing van shared space zolang dit verkeersprincipe in de praktische uitwerking onvoldoende rekening houdt met kwetsbare burgers.

61) De ChristenUnie vindt het van groot belang dat burgers al in een vroegtijdig stadium betrokken worden bij plannen om de gemeentelijke infrastructuur in wijken en dorpen te verbeteren en veiliger te maken. Ook adviezen van expertorganisaties zoals Veilig Verkeer Nederland zijn daarbij van waarde.

62) Ten behoeve van de verkeersveiligheid en een goede bereikbaarheid van alle dorpen in *Noardeast-Fryslân* dient het onderhoudsniveau van onze wegen en paden overal in de gemeente opgevoerd te worden naar tenminste niveau B.

63) Vooral de verkeersveiligheid van de Trekweg is voor de ChristenUnie een permanente bron van zorg, vanwege de risico's voor fietsers op de rijbaan. Daarom vinden wij dat er een aaneengesloten fietspad aan de zuidkant van de Trekweg vanaf de Groninger straatweg tot Dokkum moet komen in aansluiting op eerder/recent aangelegde stukken fietspad.

64) De ChristenUnie wil met een uitgekende landschappelijke inpassing een betere ontsluiting van bedrijventerrein Kollum - Groningen door realisatie van de zogenaamde Oosttangent binnen bereik brengen in samenwerking met de provincie.

65) Realisatie van een rondweg rondom Wânswert verdient de hoogste prioriteit. Voor een breed draagvlak is het nodig dat omwonenden en ondernemers nadrukkelijk bij de planontwikkeling worden betrokken.

Wandelen en minder validen

66) Binnen de bebouwde kom is op doorstromingswegen steeds sprake van een trottoir en voldoende veilige oversteekplaatsen. Verhoogd liggende trottoirs zijn voorzien van op- en afritbanden voor bijvoorbeeld rolstoelen, kinderwagens en rollators.

67) Voor senioren en andere mensen die minder mobiel zijn, worden de looproutes naar het centrum en belangrijke voorzieningen zoveel mogelijk aangepast aan hun behoeften. Zij worden ingericht als comfortzones.

68) De trottoirs worden regelmatig gecontroleerd op veiligheid en toegankelijkheid. Daarbij wordt bijvoorbeeld gelet op losliggende stenen en oneffenheden door boomwortels. Waar nodig wordt opgetreden tegen obstakels op de trottoirs, zoals vuilcontainers. In grotere plaatsen als Dokkum en Kollum zijn voldoende gidslijnen en geleidelijnen voor blinden en slechtzienden.

3.8 Parkeergelegenheid winkelkernen

De ChristenUnie zet zich in voor behoud van zoveel mogelijk gratis parkeervoorzieningen nabij de winkelgebieden

De positie van Kollum als winkelkern is de afgelopen jaren versterkt. Voldoende gratis parkeervoorzieningen spelen hierbij een belangrijke rol. Het optimaal functioneren van de binnenstad van Dokkum is van groot belang voor de lokale werkgelegenheid. Verbetering van de parkeervoorzieningen op loopafstand van het centrum is van belang voor de concurrentiepositie ten opzichte van andere regiosteden als bijvoorbeeld Drachten.

Ook in kleinere dorpen als Hallum, Anjum, Ferwert en Kollumerzwaag is voldoende bereikbaarheid en parkeren van belang voor behoud van detailhandelvoorzieningen.

Ambities:

69) In grotere dorpen zoals Kollum, maar ook Hallum, Kollumerzwaag en Ferwert worden de openbare gratis parkeervoorzieningen bij winkels goed onderhouden, zodat bezoekers zich welkom voelen.

70) Het bestaande beleid van betaald parkeren tot 11:00 uur 's morgens in de binnenstad van Dokkum blijft. Betaalde parkeervergunningen zijn in beperkte mate beschikbaar voor bewoners van de binnenstad.

71) In Dokkum zijn nabij het kernwinkelgebied voldoende gratis parkeervoorzieningen op randparkeerplaatsen beschikbaar. Hierbij is de komende jaren een inzet nodig voor vergroting van de randparkeerplaatsen en vernieuwing van parkeerterrein "De Harddraver". Daarnaast is een investering verbeterde openbare parkeermogelijkheden ter hoogte van de Aalsumerpoort in het gebied Dokkum Noord ter vervanging van "It Panwurk" van belang groot economisch belang voor een vitale en bereikbare binnenstad.

72) Parkeren met een gehandicaptenparkeerkaart is in de hele gemeente gratis. De nieuwe parkeervoorziening 'De Harddraver' maakt integraal onderdeel uit van het parkeerbeleid in Dokkum.

3.9 Samen met het openbaar vervoer

Woonkernen zijn in Noardeast-Fryslân moeten met het openbaar vervoer voldoende bereikbaar blijven.

Ambities:

73) Tussen de grotere kernen binnen de gemeente Noardeast-Fryslân en ook buurgemeente Dantumadiel wordt ingezet op optimale openbaar vervoerverbindingen.

74) De gemeente zet in op versterking van openbaar vervoerverbindingen met Leeuwarden, Drachten en Groningen.

75) Behoud van uitstekende verbindingen van het Openbaar Vervoer naar de treinstations te Veenwouden, De Westereen en Buitenpost is vanaf onder meer Kollum en Dokkum van groot belang.

4. Toekomst voor onze kinderen en jongeren

Er wonen in de gemeente Noardeast-Fryslân veel kinderen en jongeren. Er ligt voor hen een mooie toekomst in het verschiet, maar dat is helaas niet vanzelfsprekend. Daarom is het goed als de gemeente inzet op veiligheid in gezinnen, veilige schoolgebouwen met een goed binnenklimaat.

De ChristenUnie wil dat kinderen die extra ondersteuning nodig hebben die ondersteuning zoveel mogelijk dicht bij huis en school kunnen krijgen. Het is voor ons vanzelfsprekend dat die zorg aansluit bij de identiteit van het gezin.

De combinatie van sterke en liefdevolle gezinnen en goed onderwijs draagt bij aan een mooie toekomst van onze kinderen. Dat is de visie van de ChristenUnie. Daarom willen wij investeren in een veilige basis en solide onderwijsfaciliteiten voor de kinderen.

In de visie van de ChristenUnie moeten sport, cultuur en kunst voor onze kinderen en daarmee eigenlijk voor iedereen bereikbaar en betaalbaar zijn.

4.1 Samen investeren in gezinnen

Een stabiele omgeving is een belangrijke voorwaarde op weg naar een goed functionerende lokale samenleving waarin we naar elkaar omkijken. Een kind is het beste af als de ouders het samen goed hebben of wanneer alleenstaande ouders voldoende mensen om zich heen hebben om zo nu en dan op terug te kunnen vallen.

De afgelopen decennia is het aantal echtscheidingen en verbroken relaties fors toegenomen. Voor kinderen is een relatiebreuk van hun ouders vaak bijzonder ingrijpend. Dat ontdekken we steeds meer. De verhalen over pijnlijke echtscheidingen drukken ons met de neus op de feiten. Inzet op ondersteuning en preventie bij relatieproblemen is nodig. Daarmee beschermen we kinderen in een kwetsbare positie. Vanuit de gedachte van preventie willen wij ouders de nodige ondersteuning laag drempelig aanbieden. Daarbij zijn de betrokken deskundigen in de gebiedsteams er zeker niet alleen voor probleemsituaties, maar ook voor alledaags opvoedingsadvies.

Ambities:

- 1) Meer aandacht in de prenatale voorlichting voor psychosociale aspecten en veranderingen in de relatie als gevolg van het vader- en moederschap.
- 2) Met professionals blijft de gemeente inzetten op het voorkomen van echtscheidingen en vooral vechtscheidingen. Het accent ligt op het laagdrempelig en vrijwillig versterken van relaties. Daarnaast richt de inzet zich op tijdige hulp op het moment dat een relatiebreuk onvermijdelijk is.
- 3) Ouderschaps cursussen en informatie over relatieondersteuning moeten laagdrempelig beschikbaar zijn.
- 4) Extra inzet op initiatieven waarin ouders andere ouders ondersteunen.
- 5) De gemeente ondersteunt initiatieven van kerken die gericht zijn op relaties en opvoeding. Voorbeelden zijn Marriage Course en opvoedingskringen.

4.2 Samen voor jeugd die extra zorg nodig heeft en een veilige omgeving

In sommige gevallen hebben kinderen en jongeren extra ondersteuning nodig. De gemeente is verantwoordelijk voor de Jeugdzorg. Verantwoordelijken binnen de lokale gebiedsteams geven hier vanuit hun deskundigheid en expertise concreet invulling aan. De ChristenUnie vindt het belangrijk dat ouders en scholen samen optrekken als het gaat om voorlichting en hulpverlening.

Er wonen in de gemeente Noardeast-Fryslân veel kinderen en jongeren. Er ligt voor hen een mooie toekomst in het verschiep, maar dat is helaas niet vanzelfsprekend. Daarom is het goed als de gemeente inzet op veiligheid in gezinnen, in scholen en in wijken en buurten. Bureaucratische rompslomp moet daarbij vermeden worden.

Ambities:

6) In hulpverleningstrajecten willen we de eigen kracht en de netwerken van gezinnen inzetten en versterken.

7) De ChristenUnie pleit ervoor expertise in de kinderopvang of school te brengen. Het is voor ons vanzelfsprekend dat die zorg aansluit bij de identiteit van het gezin. Dat is preventief. Het voorkomt dat op termijn duurdere en zwaardere zorg nodig is. Het ondersteunt de leerkracht. Hij kan samen met de ouders meteen terecht bij een professional die de zorg overneemt.

8) De ChristenUnie wil extra investeren in pleeggezinnen, gezinshuizen en steungezinnen. Daarmee kunnen we het aantal uithuisplaatsingen en de opvang in instellingen terugdringen. Ook kunnen we zo zwaardere hulpverleningstrajecten te voorkomen. Dat is onze visie.

9) Een adequaat toegeruste jongerenwerker richt zich op groepen jongeren die in een kwetsbare positie verkeren en door hun omgeving vaak als lastig worden beschouwd.

10) Multi-probleemgezinnen zijn gebaat bij een integrale aanpak waarin betrokken hulpverleningsinstanties nauw samenwerken. Daarbij is het van belang dat er voor elk gezin één plan en één coördinator is. Inkoop van jeugdhulp gebeurt niet alleen op prijs, maar vooral op kwaliteit en aansluiting bij identiteit.

11) Ouders/gezinnen worden actief gewezen op de mogelijkheid om via een Persoons Gebonden Budget (PGB) identiteitsgebonden of specialistische zorg in te kunnen kopen als de gemeente deze zorg niet heeft ingekocht.

12) Er wordt in het belang van het kind geïnvesteerd in een betere samenwerking tussen huisartsen, scholen en de lokale gebiedsteams van deskundigen. Er komt meer expertise binnen het CJG met betrekking tot specialistische GGZ zorg.

13) Jongeren, kinderen, ouders en scholen worden betrokken bij een integrale visie op jeugdhulp. Jongeren die mantelzorger zijn, worden optimaal ondersteund vanuit de WMO, zodat zij gewoon naar school kunnen gaan en vrije tijd hebben.

14) De gemeente biedt tienermoeders ondersteuning, zorg en begeleiding. De gemeente ondersteunt de werving van pleegouders, zodat kinderen kunnen worden opgevangen in hun eigen omgeving.

15) Jongerenwerkers krijgen de kans om laagdrempelig te blijven en een dynamische werkvorm te hanteren. Zo kan het werk zich makkelijk aanpassen aan veranderende maatschappelijke omstandigheden.

16) Lokale initiatieven voor alternatieve vormen van zorg worden ondersteund en gestimuleerd. Er komt een integrale aanpak van voorlichting tot nazorg met betrekking tot de verslavingsproblematiek bij jongeren.

4.3 Samen voor onderwijs & ontwikkeling

Voor kinderen en jongeren is het onderwijs een belangrijke plek. Het is een plek waar ze zich cognitief en sociaal ontwikkelen en waar ze andere kinderen en jongeren ontmoeten. De ChristenUnie is voor de vrijheid van onderwijs. Ouders moeten kunnen kiezen voor een school die aansluit bij hun eigen levensovertuiging.

Christelijk en openbaar onderwijs

Op veel scholen in onze nieuwe gemeente staat het predicaat 'Christelijk'. Het gaat om Scholen met de Bijbel, Christelijk Nationale scholen, Gereformeerde scholen, Reformatorisch onderwijs en Rooms Katholiek onderwijs. Elke school heeft z'n eigenheid. Vanuit het verleden hebben ouders zich sterk gemaakt voor onderwijs dat gedragen wordt door een Christelijke identiteit; men heeft menig centje opzij gezet voor "hun" school met de Bijbel!

Vrijheid van onderwijs houdt in dat er ook ruimte moet zijn en blijven voor openbaar onderwijs. De bijzondere gemeentelijke taak is te zorgen voor voldoende kwaliteit openbaar onderwijs. Die taak wordt vorm en inhoud gegeven door het "Regionaal Orgaan Openbaar Basis Onderwijs Lauwersland" afgekort: Stichting Roobol. Roobol is actief in de gemeenten Achtkarspelen, Dantumadiel en Noardeast-Fryslân.

Aandacht voor kleinschalige scholen

Gelukkig hebben we een minister van onderwijs de heer Arie Slob, die zich sterk maakt voor het onderwijs in het algemeen. Het bijzondere is dat door zijn toedoen extra steun komt voor de kleinschaligheid van scholen, waar we in onze toekomstige plattelandsgemeente mee te maken krijgen. De gelijkberechtiging van het onderwijs is bij hem in goede handen, ook in deze gesecculariseerde samenleving. Dit geeft ruimte aan het behoud van onderwijs in onze dorpen op het platteland.

Brede scholen

Op veel plaatsen ontstaat vanuit de basis een vorm van brede scholen. Soms resulteert dit in een Multi Functioneel Centrum waarin allerlei faciliteiten zijn ondergebracht. Het betreft dan voor- en naschoolse kinderopvang, peuterspeel-plaats en basisschool. Door inzet van familie, kennissen en vrienden wordt de genoemde opvang geregeld op een andere manier dan de georganiseerde opvang.

Onderwijshuisvesting

De gemeente Noardeast-Fryslân heeft een grote verantwoordelijkheid met betrekking tot nieuwbouw en groot onderhoud van de scholen in de brede zin.

Trijetaligens

Yn de gemeente wurdt op tal fan skoallen wurke oan de trijetaligens: der is plak foar it Nederlânsk as rykstaal, it Frysk as eigen taal en twadde rykstaal en it Ingelsk as tredde taal. Benammen de Fryske taal sil yn dit talespul ekstra omtinken hawwe moatte. It is in **wêzentlik** ûnderdiel fan de identiteit fan Fryslân en it Fryske folk. As ChristenUnie wolle wy dit stypje troch besteande inisjatieven fierder út te bouwen en nije ideeën te stimulearjen.

Ambities:

17) We willen dat het christelijk onderwijs naast het lokaal openbaar onderwijs bereikbaar blijft voor de kinderen in onze gemeente.

18) Het passend onderwijs wordt vaak op een creatieve manier vormgegeven; deskundigheid wordt ingehuurd of is beschikbaar om het passend onderwijs te regelen.

19) Met betrekking tot het Voortgezet Onderwijs pleiten we ook voor getuigend onderwijs dat in de nieuwe gemeente een blijvende plaats moet vertegenwoordigen naast openbaar onderwijs. Ook hier speelt bereikbaarheid een rol.

20) Initiatieven om als gemeenschap aan brede scholen vorm te geven in stad of dorp zijn bijzonder en moeten naast elkaar kunnen bestaan. Waar nodig zullen beide initiatieven worden gestimuleerd.

- 21) De ChristenUnie wil dat er bij huisvesting van onderwijs en ook in de inrichting van het gebied rond een school duurzaamheid in het hele proces voorop staat, waarbij gestuurd wordt op een uitstekend binnenklimaat. Geen grootschaligheid, bereikbaarheid en identiteit zijn bij dit alles voor de ChristenUnie essentieel, waarvoor we ons blijvend zullen inzetten. Een leerling moet zich gekend weten op de school!
- 22) Veelkleurig onderwijs wordt gestimuleerd. Op gebieden zoals identiteit en onderwijsconcepten is een breed aanbod, zodat bij zoveel mogelijk kinderen goed aangesloten kan worden op hun mogelijkheden en leefwereld.
- 23) Er komt een onderwijs- en bedrijvencontactpersoon die werkt aan de verbinding tussen overheid, onderwijs, ondernemers en onderzoeksopdrachten. Deze verbinding wordt ook regionaal gezocht.
- 24) De gemeente stimuleert het bedrijfsleven om zich samen met het beroepsonderwijs actief in te zetten voor een goede aansluiting tussen het onderwijs en de arbeidsmarkt,.
- 25) Samenwerking tussen de gemeente, omliggende gemeenten en de provincie als het gaat om het aantrekken van werkgelegenheid.
- 26) 'De Fryske taal stypje troch besteande inisjativen fierder út te bouwen en nije ideeën te stimulearjen. Dit is yn gearwurking mei û.o. de Provinsje Fryslân.'

4.4 Samen genieten van sport, cultuur en kunst

De beoefening van sport is niet alleen gezond en leuk, maar ook belangrijk voor de sociale samenhang. Sport verbreedert. Het stimuleren van sportbeoefening en het betrekken van mensen met een minimuminkomen of met een beperking en senioren is daarom speerpunt. De ChristenUnie pleit voor open clubs met een sterke verbinding tussen het sociale en het gezondheidsdomein. Samen sporten en bewegen is goed voor kinderen. Het voorkomt gezondheidsproblemen en bevordert het welzijn.

In cultuur en kunst vinden mensen ontspanning en betekenis. Cultuur draagt bij aan een juiste balans tussen in- en ontspanning. Daarbij vindt de ChristenUnie het belangrijk dat kinderen zich leren uitdrukken in muziek, theater, dans, creativiteit of op een andere manier. Dat draagt bij aan de individuele ontwikkeling van kinderen en jongeren en daarmee aan een krachtige en creatieve samenleving.

Evenementen zijn van groot belang in onze dorps-, stads-, en plattelandscultuur. Oranjeverenigingen, middenstands- en ondernemersverenigingen spelen hierbij een belangrijke rol, maar ook inwoners kunnen gefaciliteerd door de gemeente evenementen zoals kleinschalige festivals organiseren.

Investeren in gebouwaccommodaties voor sport en cultuur kan soms nodig zijn, maar het moet kritisch beoordeeld worden op nut en noodzaak en de financiële haalbaarheid en houdbaarheid op lange termijn.

Ambities:

27) Uitgangspunt is de visie van de ChristenUnie dat de gemeente een brede beoefening van sport, cultuur en kunst, faciliteert, bereikbaar en betaalbaar houdt voor alle iedereen.

Sport

28) De gemeente heeft een beleidsagenda sportactivering, waarin kinderen maximaal in de gelegenheid worden gesteld om te sporten. Voor ouder(s) tot 120 procent minimumloon worden contributies door de gemeente aan de sportverenigingen vergoed.

29) Oog hebben voor de behoefte van sportclubs, eventueel clustering om voorzieningen toekomstbestendig te maken.

30) Daar waar de onderhoudssituatie van sportaccommodaties achterblijft bij gemiddeld, zal vanuit een duidelijke rol en heldere verdeling van verantwoordelijk tussen gemeente en sportverenigingen getracht worden deze weg te werken.

31) De behoefte aan kunstgrasvelden voor o.a. trainingen neemt toe bij de verschillende sportclubs in de gemeente Noardeast-Fryslân om daarmee vooral in (natte) winterperiodes te kunnen sporten. De

ChristenUnie wil investeringen in kunstgrasvelden voor bepaalde sporten als voetbal en korfbal zo spoedig mogelijk op haalbaarheid laten onderzoeken binnen een nieuw sportbeleidskader.

32) Het beperken van de inzet van medewerkers van de gemeente bij het gebruik van sportvoorzieningen op zondag tot een minimum; hiermee toont de gemeente zich een goede werkgever, die haar personeel zoveel mogelijk rust geeft op zondag.

33) Hanteren van een subsidiesysteem, waarbij sportverenigingen die meer bijdragen aan maatschappelijke doelen, hiervoor extra subsidie ontvangen.

34) Voorlichting aan minima zodat regelingen optimaal benut worden om sportdeelname mogelijk te maken het instellen van een jeugd sportfonds kan daarbij een middel zijn.

35) Een periodiek te actualiseren alcoholconvenant realiseren tussen gemeente en sportverenigingen om alcoholgebruik van jeugdige sporters tegen te gaan en alcoholmisbruik te voorkomen.

36) Sporttarieven niet meer laten stijgen dan inflatiecijfer of prijsindex. Dit ook laten gelden voor geprivatiseerde sportinstellingen.

37) Brede aandacht voor alle sportactiviteiten, mogelijkheid bieden van snuffellidmaatschap voor basisschoolleerlingen.

38) Als daar voldoende draagvlak voor is, wordt sportverplaatsing van individuele verenigingen van Harddraverspark naar Tolhuispark in Dokkum gefaciliteerd door de gemeente.

39) Dorpen en wijken krijgen de mogelijkheid om naast kinderspeeltoestellen te kiezen voor publieke fitnessapparaten

Cultuur en evenementen

40) Evenementen in Noardeast-Fryslân zijn veilig; niet alleen zijn ze goed toegankelijk, maar ook komen er heldere (subsidie) afspraken over van milieuschade-/risico's, geluid en volksgezondheid (geen drankmisbruik en geen drugsgebruik). Er worden met initiatiefnemers duidelijke afspraken gemaakt over zo weinig mogelijk milieuschade-/risico's, geluid, veiligheid en volksgezondheid.

41) Uitgangspunt zal moeten zijn: heldere basisafspraken over de rolverdeling en de duidelijke eigen verantwoordelijkheid van evenementenorganisatie(s) ten opzichte van gemeente en ook politie. Dat moet in de basis voorkomen dat er een ingewikkelde bureaucratie voor evenementen kan ontstaan.

42) De gemeente denkt met initiatiefnemers van evenementen mee. Niet complexe evenementen wordt vlot administratief gefaciliteerd, waarbij bureaucratie wordt vermeden. Het schrappen van onnodige vergunningen en veel meer inzetten op meldingen in plaats van vergunningen is een actiepoint in afstemming met buurgemeenten voor gemeentegrensoverschrijdende evenementen als fiets- en wandeltochten. Daarmee worden de administratieve lasten voor de aanvrager(s) beperkt en is vlot duidelijk waar aan moet worden voldaan.

43) De gemeente schept in haar begroting ruimte voor een cultuurfonds, waaruit zowel incidentele als structurele initiatieven worden gefinancierd. Achteraf dient er een financiële verantwoording plaats te vinden.

44) Kinderen uit gezinnen in armoede in Noardeast-Fryslân kunnen korting krijgen of gratis deelnemen aan muzieklessen en/of overige culturele activiteiten. De gemeente ontwikkelt hier passend beleid voor

45) Evenementen met een kwetsend karakter voor iedere willekeurige bevolkingsgroep dienen te worden geweerd.

46) De gemeente stimuleert samenwerking tussen scholen en culturele voorzieningen.

47) Cultuur legt de verbinding tussen verleden, heden en toekomst. Het bewaren en beschermen van objecten, gebouwen, monumenten, documenten en gegevens uit de lokale en regionale geschiedenis is daarbij van groot belang. Musea en archieven vervullen hierbij een belangrijke rol.

48) Er wordt ingezet op het met en via lokale partners als dorpsbelangen waar dat nodig is ondersteunen van verenigingen rondom cultuur zowel in de stad als de dorpen. Hierbij kan gedacht worden aan o.a. muziek, toneel en zang.

49) De bibliotheken zijn van groot belang voor het lees- en mediaonderwijs aan kinderen en voor bredere doelgroepen en moeten laag drempelig zijn voor o.a. laag geletterden. Leesvoorzieningen bieden alle inwoners leesplezier en toegang tot informatie. Jong en oud ook uit de kleinere kernen worden gestimuleerd zoveel als mogelijk gebruik te maken van deze voorzieningen.

50) Leegstaande winkelpanden worden regelmatig benut voor exposities van plaatselijke kunstenaars.

5. Iedereen telt mee

Iedereen telt mee en doet mee

Een samenleving waarin iedereen echt meetelt is niet vanzelfsprekend. Ouderen en jongeren in soms moeilijke persoonlijke en/of financiële omstandigheden, inwoners met een beperking mogen niet in een negatieve spiraal terecht kunnen komen. Iedereen moet een volwaardig leven kunnen opbouwen in Noardeast-Fryslân. Daarvoor wil de ChristenUnie zich vol inzetten. Om die reden wil de ChristenUnie een agenda "iedereen telt mee" laten opstellen in gemeente Noardeast-Fryslân om zo werkelijke stappen te maken naar een "mienskip"/samenleving, waarin iedereen ook echt mee kan doen.

Uitgangspunt van de ChristenUnie is dat elk mens waardevol is en dat die waarde niet afhangt van prestaties, gezondheid, seksuele geaardheid, afkomst, leeftijd, gewenstheid of geluk. Al het leven, in gaafheid en gebrokenheid, verdient het om tot bloei te komen, om mee te doen, om te worden beschermd en om zorg te ontvangen als dat nodig is.

5.1 Samen zorgen voor elkaar

De gemeente Noardeast-Fryslân kenmerkt zich door een grote betrokkenheid van inwoners op elkaar. De ChristenUnie vindt het hartverwarmend dat zoveel inwoners zich inzetten voor een mooiere samenleving. Kijk naar al het vrijwilligerswerk en allerlei vormen van mantelzorg. Wij vinden het van groot belang dat de gemeente vrijwilligers en mantelzorgers ondersteunt waar mogelijk.

Kerken hebben een belangrijke functie in de samenleving. Daarvoor krijgen zij met name in de grotere steden de laatste jaren veel erkenning. Dat is terecht. Kerken worden soms wel de grootste vrijwilligersorganisatie van het land genoemd. Belangrijk voor de sociale samenhang. Verbindend. Daar waar kerkelijke activiteiten de samenleving dienen, komen zij in aanmerking voor subsidie.

Ambities:

- 1) Toegang tot de zorg via de gebiedsteams en huisartsen moet laagdrempelig zijn, helder in de communicatie en keuzevrijheid bieden voor bijvoorbeeld hulpverlening op christelijke grondslag.
- 2) De gemeente heeft zorg voor mantelzorgers. Deze vaak onzichtbare krachten zijn van onbeschrijfelijke toegevoegde waarde voor de samenleving. Zij verrichten veelal zwaar fysiek en mentaal werk, waarbij ze zichzelf vaak wegcijferen. De ChristenUnie zet in op respijtzorg (vervangende zorg) en ondersteuning van zowel jongere als oudere mantelzorgers.
- 3) De zorgbureaucratie wordt teruggedrongen, wachttijden voor jeugdzorg geminimaliseerd en er is continuïteit voor zorg en ondersteuning van jongeren als ze 18 jaar zijn. Geld voor sociaal domein blijven we binnen dit domein inzetten. De kostenreductie geldt zowel voor de gemeente als de aanbieders waar de gemeente mee samenwerkt, deze kosten blijven tenminste onder het landelijk gemiddelde.
- 4) De ChristenUnie stelt voor om ouderen, jongeren, inburgeraars, mensen zonder werk of met een beperking in een mix van jong en oud deel te laten nemen aan maatschappelijke activiteiten en bij problematiek zoals bijvoorbeeld eenzaamheid en laaggeletterdheid. Hiervoor stellen we € 100.000 per jaar beschikbaar. Op basis van onze uitgangspunten staat de kwetsbare mens in de samenleving centraal en jongeren kunnen van ouderen leren en omgekeerd. Participeren wordt zo een werkwoord!
- 4) Mensen met dreigende schulden preventief voorlichten en begeleiden om problemen als huisuitzetting en/of dakloosheid te voorkomen. Financiering kan uit de besparing op schuldhulpverlening.

Hoewel wij het liefst een samenleving zouden zien waarin voedselbanken en noodhulp niet nodig zijn, zijn wij dankbaar voor het kostbare werk dat zij doen. Ook zij mogen waarnodig op facilitaire steun van de gemeente rekenen.

Voorkomen van verslaving aan alcohol en drugs is beter dan genezen, de nadruk ligt op preventie en voorlichting aan jongeren en hun ouders. Scholen worden actief betrokken en lesprogramma's gericht op preventie met praktijksituaties zoals bijvoorbeeld in de Leger des Heilsopvang onder Engwierum. Voor preventie is € 25.000 extra per jaar beschikbaar.

5.2 Samen tegen armoede

De meeste inwoners hebben het goed. Daarom tellen we onze zegeningen. Maar toch is er ook in Noardeast-Fryslân armoede, soms zichtbaar en soms ook niet. Het kan volwassenen en kinderen in een sociaal isolement brengen. Er is een verhoogd armoederisico bij agrariërs en andere ondernemers. Ook bij mensen met een uitkering en alleenstaande ouders met kinderen of jongeren met een studieschuld.

In de visie van de ChristenUnie is het belangrijk dat iedereen mee kan doen aan het maatschappelijk leven en niemand in een sociaal isolement terechtkomt. Daarom willen wij vooral inzetten op preventie van armoede. Het is nodig om problemen op tijd te signaleren. Dan kunnen mensen geholpen worden om hun huishoudboekje weer op orde te brengen. Het is belangrijk om mensen daarbij te coachen en het beste weer in hen naar boven te halen. De focus moet liggen op een duurzame oplossing voor de lange termijn.

Wij vinden dat er ook een maatschappelijke verantwoordelijkheid ligt bij ouders, scholen en instellingen als het gaat om de tendens dat alles groter en duurder wordt. Het is mooi als we in Noardeast-Fryslân een beetje rekening kunnen houden met elkaar. Dat maakt het leven een stuk plezieriger. Samen willen we ons inzetten voor onderstaande ambities:

Ambities:

- 1) De gemeente stelt een armoedecoördinator aan. Deze staat in contact met scholen en sportverenigingen. De coördinator heeft een signalerende, coachende en verbindende rol en helpt bij de aanvraag van subsidies voor mensen met een minimumloon of minder.
- 2) Afspraken met woningcorporatie(s) over schuldaanpak worden uitgebreid met energieleveranciers. Betalingsachterstanden kunnen dan op tijd worden gemeld. Er kan dan eerst hulp worden aangeboden voordat er sprake is van huisuitzetting of afsluiting van nutsvoorzieningen. Dat is vooral bij gezinnen met kinderen van belang.
- 3) De gemeente kijkt kritisch naar het eigen gedrag als schuldeiser. De overheid mag er niet de oorzaak van zijn dat mensen verder in de problemen komen.
- 4) De toegang tot preventief budgetbeheer voor kwetsbare groepen wordt zo laagdrempelig mogelijk gemaakt.
- 5) De grens voor gebruik maken van regelingen rondom armoedebeleid blijft minimaal 120% van de bijstandsnorm.
- 6) Er komt een gemeentelijke website met specifieke, duidelijke en makkelijk toegankelijke informatie over hulp bij financiële nood.
- 7) Burgerinitiatieven gericht op armoede krijgen steun vanuit de gemeente.
- 8) Er komt een mogelijkheid om zowel digitaal als niet digitaal anoniem advies in te winnen bij verborgen armoede.
- 9) Het energieloket adviseert inwoners met een laag inkomen met voorrang over het zuinig omspringen met energie en het besparen van energiekosten.
- 10) Na aanmelding moet iemand binnen twee weken bij de schuldhulpverlening terecht kunnen.
- 11) In een schuldhulpverleningstraject moet er sprake zijn van één schuldenaar, één plan en één regisseur. Dat zorgt voor beter overzicht en is veel efficiënter.
- 12) Schuldhulpverlening moet plaatselijk in Kollum, Dokkum of Ferwert en/of als dat nodig is bij mensen thuis laagdrempelig geregeld kunnen worden.

13) De gemeente introduceert een ZZP-fonds waaruit het schuldsaneringstraject voor ZZP'ers ondersteund kan worden.

14) Wachttijden worden zoveel mogelijk benut. Bijvoorbeeld door mensen 'huiswerk' te geven, maar ook door actief samen te werken met partners als Maatschappelijk Werk, Voedselbank, Stichting Present en de kerken en wellicht in de toekomst ook Stichting Schuldhulpmaatje.

15) De gemeente maakt als regisseur concrete afspraken met deze partners om de hulp te stroomlijnen en biedt daarin ondersteuning aan.

16) Bij dakloosheid door huurschuld wordt gewerkt aan een gezamenlijke oplossing met woningcorporaties. Corporaties mogen zich niet als preferente schuldeiser opstellen.

17) Gezinnen met kinderen die te maken hebben met (dreigende) dakloosheid komen in aanmerking voor urgentie.

18) In sommige gevallen moet het mogelijk zijn om schulden (deels) af te lossen door maatschappelijke inzet.

5.3 Mantelzorg

Er zijn steeds meer mensen die mantelzorg verlenen. Het gaat daarbij niet alleen om hulpbehoevende familieleden, maar ook om burens en bekenden. In onze participatiesamenleving moeten mensen aandacht en zorg eerst zoeken in hun omgeving. Het verlenen van mantelzorg kan enorm zwaar zijn. De ChristenUnie vindt het belangrijk dat deze mensen van tijd tot tijd ontlast worden van hun taken door het inzetten van respijtzorg. Respijtzorg is vervangende zorg die mantelzorgers de mogelijkheid biedt hun zorgtaken tijdelijk over te dragen. Daardoor kunnen zij de zorg volhouden. Ook dagbesteding is belangrijk om overbelasting van mantelzorgers te voorkomen. Onze bijzondere zorg gaat uit naar jonge mantelzorgers. Het is van groot belang dat de gemeente in kaart brengt wie dit zijn en hoe ze ontlast kunnen worden. De gemeente Noardeast-Fryslân heeft een hoog aantal geregistreerde jonge mantelzorgers, zowel in de leeftijdscategorie 6-12 jaar als in de leeftijdscategorie 13-17 jaar. Dat is onwenselijk. Het is belangrijk dat wij er samen alles aan doen om onderstaande ambities te realiseren:

19) De gemeente blijft inzetten op de ontwikkeling van een ruim aanbod in mantelzorgondersteuning, waaronder een respijtvoorziening.

20) Inzet van kinderen tot 18 jaar mag niet leiden tot een korting op de bekostiging van betaalde zorg. De gemeente wijst mensen die mantelzorger zijn actief op ondersteuning.

21) Ontmoetingsbijeenkomsten voor jonge mantelzorgers worden gestimuleerd. Er wordt meer geld vrijgemaakt voor het trainen van jonge mantelzorgers. Deze trainingen zijn gericht op de problematiek in het gezin en op de vaardigheden van de mantelzorger.

22) Scholen, verenigingen, kerken, huisartsen en andere partijen worden toegerust om jonge mantelzorgers te signaleren en te melden bij het Steunpunt Mantelzorg.

5.4 Samen voor senioren

Ouderen betekenen veel voor onze samenleving. Ze hebben bijgedragen aan het functioneren van de samenleving zoals die nu is. Daarom verdienen ouderen aandacht en steun, juist in deze tijd. Veel ouderen functioneren prima en weten lang hun weg zelfstandig of met zelf georganiseerde hulp of netwerken te vinden. Maar vaak ontstaat door lichamelijke of geestelijke klachten een verminderde mobiliteit. Eenzaamheid wordt zo een steeds groter risico.

Het is goed als senioren lang zelfstandig kunnen blijven wonen, maar dat is niet vanzelfsprekend. Een goede geestelijke en lichamelijke gezondheid vraagt aandacht. Dat is in het belang van iedereen. Er wordt steeds meer een beroep gedaan op het sociale netwerk van senioren. Dat vraagt soms heel veel van mantelzorgers. Daar moet de gemeente oog voor hebben.

Ambities:

23) De ChristenUnie wil dat de plaatselijke overheid anticipeert op de groei van het aantal pensioengerechtigden in de komende jaren. Wij willen ook inzetten op de verbinding tussen jongeren en ouderen.

24) Als we generaties met elkaar verbinden, kunnen we eenzaamheid terugdringen. Dat kan bijvoorbeeld door creatieve huisvesting. Ook de inzet van "doarpsomtinkers" als vrijwilligers in de dorpen en wijken (stedsomtinkers) is hierbij belangrijk om mensen met elkaar in verbinding te brengen.

25) Sport en bewegen voor ouderen is een speerpunt in het gemeentelijke sportbeleid.

26) Samen met de bibliotheek wordt een cursus aangeboden om ouderen zo nodig meer digitaal vaardig te maken

27) zingeving wordt bij gesprekken met ouderen met een zorgvraag (keukentafelgesprek) een bespreekbaar onderwerp, zo nodig maakt de gemeente hiervoor gebruik van deskundigheid van kerken of andere religieuze organisaties.

28) De website van de gemeente is 'ouderenproof'. Per dorp of wijk is er een actuele sociale kaart, die ook in gedrukte vorm beschikbaar is.

29) Stimuleren van particuliere "wonen met zorg" initiatieven. Door voor met name ouderen wonen met zorg aan te bieden buiten de reguliere zorginstellingen om wordt het ook voor ouderen zonder (zware) zorgindicatie mogelijk om langer in het eigen dorp, dan wel op een andere manier zo zelfstandig mogelijk te blijven wonen.

30) De gemeente stelt een ambtenaar aan die de seniorvriendelijke gemeente als aandachtspunt in zijn pakket heeft. Iemand die bij het onderwerp betrokken is en er enthousiast en actief werk van maakt.

31) Een aantal senioren heeft een laag inkomen en weinig spaargeld. De gemeente geeft deze groep bijzondere aandacht via het welzijnswerk. Het is van belang dat problemen tijdig gesignaleerd worden, zodat er adequaat gereageerd kan worden.

32) De gemeente communiceert digitaal op een begrijpelijke manier. Dat is voor sommige senioren niet genoeg. Zij hebben moeite met digitale communicatie. Daarom blijft schriftelijke communicatie voorhanden en wordt deze waar nodig mondeling toegelicht.

33) Het is belangrijk dat zoveel mogelijk voorzieningen voor senioren goed bereikbaar zijn. Daarom stuurt de gemeente er op dat er voldoende woningaanbod voor senioren op niet al te grote afstand van het centrum wordt gebouwd.

34) Het welzijnswerk wordt in staat gesteld om preventieve huisbezoeken af te leggen bij alleenstaande senioren van 70 jaar en ouder. Zo kunnen eventuele problemen zoals armoede en eenzaamheid op tijd gesignaleerd worden.

35) De gemeente helpt senioren om zo lang mogelijk op een verantwoorde manier zelfstandig en veilig te blijven wonen. Inwoners houden zelf de regie.

36) Binnen de gemeente is veel aandacht en hulp voor mantelzorgers. Zij maken het vaak mogelijk dat senioren langer zelfstandig kunnen blijven wonen.

37) Om ervoor te zorgen dat mantelzorgers regelmatig een adempauze krijgen om weer even op kunnen laden, regelt de gemeente respijtzorg. In aanvulling op het voorgaande punt stimuleert de gemeente particuliere initiatieven om te komen tot een respijtpensioen. Daar worden hun relaties liefdevol opgevangen, zodat de mantelzorgers van een welverdiende vakantie kunnen genieten.

38) De gemeente onderzoekt de mogelijkheden om jongeren en senioren onder één dak te laten wonen. In ruil voor hun inzet kunnen jongeren zo tegen gereduceerd tarief of in een voorkomend situatie wellicht zelfs zonder huurkosten tussen senioren wonen.

39) Voor de verbinding van generaties en de zorg voor elkaar kunnen meer-generatie woningen een mooie oplossing zijn. Initiatieven voor meer-generatie woningen worden mogelijk gemaakt, waar nodig door bestemmingsplanwijzigingen.

40) De bekendheid van senioren met het adequaat beveiligen van hun woning wordt vergroot door een bewustwordings- en voorlichtingstraject uit te voeren.

41) Tegen seniorenberoving en -mishandeling en/of ontspoorde zorg wordt actief en preventief opgetreden. Senioren worden voorgelicht over bedreiging, babbeltucs en seniorenmishandeling.

42) Dagopvang is zinvol voor thuiswonende dementerenden, maar ontlast ook de mantelzorgers. Van belang is dat tijdig maatregelen genomen worden voor een goede overgang van lichtere naar zwaardere dagopvang. Dat moet voor iedereen betaalbaar zijn.

43) De gemeente blijft ruimte geven aan het ontwikkelen van nieuwe woonconcepten voor mensen die lijden aan dementie.

44) Er komt de komende raadsperiode nader onderzoek naar specifieke woon-zorg wensen van de oudere inwoners, rekening houdend met de verwachte forse toename van het aantal senioren.

45) Er zijn voldoende herstelbedden in Noardeast-Fryslân voor de toenemende vraag

46) Noardeast-Fryslân ontwikkelt zich tot een dementievriendelijke gemeente.

5.5 Samen voor mensen met een beperking

In de afgelopen periode is het VN-verdrag inzake de rechten van personen met een handicap, mede dankzij inspanningen van de ChristenUnie, geratificeerd. Een inclusieve samenleving is daardoor dichterbij gekomen. Maar de ChristenUnie wil verder. Mensen met een beperking moeten mee kunnen doen. Ook daarvoor wil de ChristenUnie zich vol inzetten.

Ambities:

47) Een "iedereen doet mee" agenda opstellen voor de gemeente Noardeast-Fryslân zo mogelijk in samenwerking met gemeente Dantumadiel om zo werkelijke stappen te maken naar de inclusieve samenleving. Mensen met een beperking worden hier actief bij betrokken.

48) Er komt een campagne om de acceptatie van handicaps en beperkingen te bevorderen. De gemeente zorgt ervoor dat (gemeentelijke) evenementen toegankelijk zijn voor bezoekers met een beperking.

49) De gemeente Noardeast-Fryslân zoekt actief naar mogelijkheden om kinderen met een beperking te laten sporten. De gemeente zorgt dat haar gebouwen en voorzieningen goed toegankelijk zijn voor alle inwoners.

50) De openbare ruimte en het openbaar vervoer wordt op zo'n manier ingericht dat mensen met een beperking zich thuis voelen in hun woonplaats en winkelcentrum en zich er zelfstandig kunnen redden.

5.6 Samen voor de vrijwilligers

De gemeente Noardeast-Fryslân kent vele vrijwilligers. Daar mogen we best trots op zijn. Vrijwilligers zijn van onschatbare waarde voor onze samenleving. Daarom is het in onze visie nodig dat de gemeente vrijwilligerswerk een belangrijke steun in de rug geeft. Niet moeilijker maken door bureaucratie en allerlei regels. Dat geldt bijvoorbeeld voor het doen van vrijwilligerswerk naast een uitkering, maar ook voor het geven van mantelzorg naast een baan en het activeren van statushouders door middel van vrijwilligerswerk. Wij willen in ons verkiezingsprogramma een stap verder gaan dan het niet bezuinigen op vrijwilligerswerk.

Ambities:

51) De ChristenUnie wil extra investeren in de professionalisering van de ondersteuning van vrijwilligers. Mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt en statushouders krijgen extra ondersteuning bij vrijwilligerswerk.

52) Vrijwilligers zijn goud waard voor de samenleving. De gemeente zoekt voortdurend naar manieren om hen te waarderen en te belonen.

53) Wij juichen het toe dat jonge mensen betrokken raken bij de samenleving. De gemeente blijft om die reden de maatschappelijke stage op scholen ondersteunen. Het Servicepunt Vrijwilligers wordt aangevuld met een vrijwilligersacademie. De vrijwilligersacademie biedt scholing aan vrijwilligers die zich verder willen ontwikkelen in hun vakgebied. Ze kunnen er certificaten halen die bijdragen aan de opbouw van een goede cv.

54) Vrijwilligersorganisaties vragen steeds vaker een Verklaring Omtrent Gedrag van hun vrijwilligers. Als het om vrijwilligerswerk gaat verstrekt de gemeente deze VOG gratis.

55) Een VOG is geen garantie dat een vrijwilliger geschikt is voor een functie. Daarom worden vrijwilligersorganisaties waar nodig ondersteund bij opzetten van een effectieve werving en selectie van nieuwe vrijwilligers.

5.7 Samen voor vluchtelingen met een verblijfsvergunning

Elke gemeente in Nederland is verplicht elk jaar een aantal vluchtelingen te huisvesten welke een verblijfsvergunning hebben gekregen. Zij hebben huis en haard verlaten om ergens anders een veilig thuis te vinden. Het is belangrijk dat zij zo snel mogelijk integreren en zich de Nederlandse waarden en normen eigen maken. Er mag van hen verwacht worden dat zij daarbij hun beste beentje voorzetten. Zij moeten snel de Nederlandse taal leren. Dat lukt beter als zij ingezet worden bij vrijwilligerswerk en meedoen in verenigingen. Dat is de visie van de ChristenUnie. Initiatieven vanuit de samenleving om dat te stimuleren, mogen rekenen op steun van de gemeente.

Ambities:

56) De gemeente neemt haar verantwoordelijkheid voor het verspreid over wijken en kernen huisvesten van vluchtelingen. Het percentage jeugdige vluchtelingen dat voor problemen zorgt en een opleiding niet afmaakt is hoog. Alleenstaande minderjarige vreemdelingen (AMV-ers) verdienen bijzondere structurele aandacht.

57) De gemeente moet de taakstelling voor huisvesting van statushouders te zorgen halen, maar moet daarbij ook bewaken dat dit niet tot verdringing op de huizenmarkt leidt. Indien nodig worden er extra (tijdelijke) woningen of alternatieve woonvormen gerealiseerd.

58) De gemeente neemt de regie met betrekking tot taalonderwijs en inburgering. Dat gebeurt in samenwerking met taalvrijwilligers en participatie-activiteiten.

59) De gemeente zorgt daar waar nodig voor tenminste bed, bad en brood (en begeleiding!) voor uitgedeede vluchtelingen zolang ze (nog) in Nederland zijn en niet terug kunnen naar hun land van herkomst.

U/jij kan ons verkiezingsprogramma 'voor de kracht van samen' steunen door op woensdag 21 november 2018 uw stem te geven aan uw volksvertegenwoordiger op de lokale kieslijst van de ChristenUnie Noardeast-Fryslân.

Met uw steun en stemmen kunnen we in de komende jaren lokaal samen werk maken van de ambities uit dit verkiezingsprogramma.